

У жовтні цього року вченому у видавничо-поліграфічній ділянці, д. чл. НТШ (від 1 квітня 2006 р.), заступнику голови Видавничо-поліграфічної комісії НТШ Євгенові Брикайлу виповнилося 75 років.

Народився Є. Брикайло 2 жовтня 1938 р. у Львові в робітничій родині. Після навчання у середній школі з 1955 по 1960 р. здобуває вищу освіту в Українському

поліграфічному інституті ім. І. Федорова (нині — Українська академія друкарства) за спеціальністю „інженер-економіст“ поліграфічного виробництва. Працює за скеруванням у Донецьку у новоствореній обласній книжковій друкарні на посадах начальника планового та заступника начальника планово-виробничого відділів. З 1963 р. працює інженером-економістом у планово-економічному управлінні центрального апарату Львівського раднаргоспу. Зі серпня 1964 р., вступивши заочно в аспірантуру при кафедрі економіки та організації поліграфічної промисловости УПІ ім. І. Федорова, працює в Українському науково-дослідному інституті поліграфічної промисловости (з 1993 р. — Український науково-дослідний інститут поліграфічної промисловости ім. Т. Шевченка, з 2002 р. — ВАТ „Український науково-дослідний інститут поліграфічної промисловости ім. Т. Шевченка“) вченим секретарем інституту, завідувачем науково-дослідних відділів, з 1992 р. — заступником директора з наукової роботи, з 2002 по 2010 р. — заступником голови правління з наукової роботи, заступником голови правління.

В 1967 р. учений ініціює створення в технологічному інституті наукового підрозділу економічних досліджень. 1975 р. Є. Брикайло захистив кандидатську дисертацію „Вдосконалення оперативного-календарного планування в книжковому виробництві“. Під його керівництвом створена з 1971 по 1979 р. за народногосподарським планом АСУП на базі Львівської книжкової фабрики „Атлас“. У 1993 р. з ініціативи Є. Брикайла та за сприяння відомчого й обласного керівництва, творчих спілок України, науковців галузі Постановою КМ України (за № 152 від 02. 03. 93 р.) УНДІПП присвоєно ім'я Тараса Шевченка.

У 1993—1994 рр. Є. Брикайло керує виконанням важливого державного доручення — розробленням проекту „Державної програми розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року“. Після завершення теми спільно з фахівцями Держкомвидаву України організує і координує співпрацю науковців галузі та залучених міністерств і відомств України. Результати виконання комплексної міжгалузевої теми ухвалено на розширеній Колегії Держкомвидаву України (за № 158/95 від 28. 02. 1995 р.). Як член урядової координаційної ради з питань виконання Державної

програми, бере активну участь в реалізації інституту визначених науково-технічних заходів. На виконання розділу програми „Створення в Україні виробництва поліграфічних фарб“ організовує співпрацю науковців і фахівців НДІ НП „Масма“, заводу „Львівлакофарб“, нафтопереробних заводів області, німецької фірми „DLH“, створеного українсько-німецького СП „Европринт“.

У 2002 р. за дорученням Держкомінформу України Є. Брикайло разом із колегами розробив і погодив на Урядовій міжгалузевої науково-технічній раді концептуальні засади і принципи інформаційної політики в триєдиному видавничо-поліграфічному комплексі до проекту Указу Президента України „Про концепцію національної інформаційної політики“ (Розділ IV „Видавнича справа“).

Науково-дослідну роботу Є. Брикайло поєднує з педагогічною, лекторською, суспільно-громадською діяльністю. Працює на посаді доцента (за сумісництвом) на кафедрах навчального інституту, читає підготовані курси лекцій для студентів економічних і технічних спеціальностей, керує науковою роботою, дипломним і курсовим проектуванням, сприяє підготуванню фахівців вищої кваліфікації, опонує дисертаційні роботи.

У жовтні 1989 р. після Установчих (відновлювальних) зборів НТШ спільно з національно-свідомими науковцями інституту ініціює створення Видавничо-поліграфічної комісії товариства, бере участь у формуванні її складу з числа визнаних учених та фахівців інституту, УАД, львівських видавництв і поліграфічних підприємств, сприяє офіційній реєстрації УНДІПП як першої наукової установи — колективного члена НТШ і першого спонсора з фінансування початкової діяльності відродженого Товариства.

Результати виконаних Є. Брикайлом наукових досліджень апробовано на всесоюзних, регіональних та міжнародних науково-технічних конференціях, висвітлено у 75 публікаціях, у т. ч. трьох монографіях, використано в ряді докторських, численних кандидатських дисертацій, наукових виданнях. Має науковий ступінь кандидата економічних наук, наукове звання старшого наукового співробітника, почесне звання „Заслужений працівник культури УРСР“. Обирався завідувачем кафедри економіки „ННВО — Друк“, головою економічної секції обласного НТТ галузі, членом редколегії відомчого журналу „Палітра друку“. Був членом Економічної ради при союзному Держкомвидаві, спеціалізованої ради союзного ВАК при УПІ ім. І. Федорова, з 1991 по 2001 р. — головою ДЕК у НТУУ „КПІ“ із захисту дипломних проектів студентів за спеціальністю „Менеджмент організації“. Нагороджений відомчою відзнакою „Відмінник преси“, срібною і бронзовою медалями Всесоюзної ВДНГ, медаллю „За доблесний труд“, орденом України „За заслуги“ III ступеня, Почесною грамотою УАД, Львівської обласної ради, Почесними грамотами відомства.

З нагоди ювілею бажаємо Ювілярові Божої благодаті, козацького здоров'я, творчої наснаги та многих і благих літ!

Юрій БАРИЧ

Цього року виповнилося 75 років відомому вченому у галузі біології, садівництва, захисту рослин та агроекології, громадському діячеві, публіцисту, письменнику, Заслуженому діячеві науки

і техніки АР Крим (2003), членові Національної Спілки письменників України (2012), д. чл. НТШ (від 2006 р.), голові філії НТШ у Криму Петрові Вольвачу.

Народився П. Вольвач 15 грудня 1938 р. у с. Вольвачівці Токмацького р-ну Запорізького обл. у селянській родині. 1963 р. закінчив із відзнакою Кримський сільськогосподарський інститут за спеціальністю „учений-агроном“. У 1965—1968 рр. навчався в аспірантурі Всесоюзного науково-дослідного інституту рослинництва ім. академіка М. І. Вавилова у Санкт-Петербурзі,

де захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата біологічних наук. З 1998 р.— доктор філософії в галузі біології, а з 1999 р.— академік Української екологічної академії наук. 2007 р. удостоєний стипендії Президента України.

П. Вольвач зробив не лише вагомий внесок у вивчення біології та імунітету плодівих культур до інфекційних захворювань, але й у справу вивчення і популяризації наукової спадщини родини Симиренків. Він є провідним в Україні дослідником життя та творчої спадщини видатних вітчизняних учених-садівників Левка та Володимира Симиренків. З його ініціативи створено музей родини Симиренків у Млієві, розроблено та ухвалено Верховною Радою і Кабінетом Міністрів України державну програму із вшанування пам'яті видатних українських учених-садівників Левка та Володимира Симиренків. У рамках цієї програми академік П. Вольвач здійснив перевидання фундаментальної наукової праці Л. Симиренка „Кримське промислове плідівництво“ (Сімферополь, 2001). До цього видання він підготував ілюстрований історико-публіцистичний нарис „Прометей вітчизняного плідівництва“. Внаслідок багаторічних пошуків учений відшукав в архівах рукопис другого тому цієї праці, який вважався втраченим. Рукопис підготовлено до друку і за програмою „Українська книга“ праця вийшла у світ у видавництві „Таврія“ наприкінці 2008 р. До неї дослідник підготував розлогу передмову „Такий тривалий і болісний шлях повернення“ та кілька статей про наукову спадщину Л. Симиренка. П. Вольвач здійснив також видання праці Л. П. Симиренка „Місцеві стародавні сорти плодівих культур Криму“ (Сімферополь, 1996), яку вчений не встиг видати за життя. А 2012 р. дослідник видав мало відому сучасним науковцям працю Левка Симиренка „Витоки промислового садівництва“ (Сімферополь, 2012), яка і донині актуальна. П. Вольвач є основоположником нового напрямку у вітчизняній науці — симиленкознавства. Зусиллями дослідника спадщини Симиренків у 2008 р. відроджені Симиренківська родинна Свято-Троїцька церква та родинний цвинтар навколо неї.

П. Вольвач — автор понад 300 наукових праць, серед яких — 14 монографій і численних публіцистичних матеріалів в українській та зарубіжній пресі.

Вагомим літературним і науковим здобутком ювіляра є книжки „Л. П. Симиренко“ (Москва, 1984), „Мучнистая роса яблони“ (Москва, 1986), „Защита растений в садах, виноградниках и огородах“ (Сімферополь, 1989) та „Л. П. Симиренко — фундатор українського промислового садівництва“ у трьох томах (Сімферополь, 2002, 2003, 2004), „Л. П. Си-

миренко і Крим“ (Сімферополь, 2005), „Крим: шлях до України“ (Сімферополь, 2006), „Среди песков за шляхом муравским“ (Мелітополь, 2007), „Провісник“ у двох книгах (Мелітополь, 2007, 2008). Серед відомих літературних праць П. Вольвача нариси „Понищене гніздо велетнів“ (1994), „Український король російського садівництва“ (1995), „Повернення із забуття Володимира Симиренка“ (1996), „Повернення із забуття“ (1996), „Коріння дерева яблуневого“ (1997), „Реквієм“ (1999), „Економічна безвихідь, чи дарунок Хрущова? (2000), „Криниця історичної пам'яті („Хроніка-2000“ (Крим через тисячоліття), 2000), „Аборигени ще можуть повернутися, а чи відродяться садівничі долини Криму?“ (2000), „Самоїдство“ (2001), „Українське яблуко“ (2003), „Із забуття“ (2003).

2006 р. П. Вольвач підготував і видрукував збірку поетичних творів „Рубікон“ (Сімферополь, 1996). Вірші з неї неодноразово публікувалися також у газетях „Кримська світлиця“, „Дзвін Севастополя“, „Літературний Крим“ та у різноманітних часописах і збірках. На вірші автора написано кілька популярних пісень. Він видав також збірку дитячих віршів „Лісові друзі“ (Мелітополь, 2008) та підготував до друку книгу „Дивосвіт“.

П. Вольвач веде активну громадську роботу. Він — один з ініціаторів створення газети „Кримська світлиця“, заснування православної громади Рівноапостольних князів Володимира та Ольги і передачі їй та управлінню Кримської єпархії Української православної церкви Київського патріархату у м. Сімферополі приміщення колишнього клубу військового училища, скликання I та II конгресів українців Криму, створення української гімназії у м. Сімферополі. Ювіляр був учасником усіх Всесвітніх конгресів українців. З 1992 р. очолює Всекримське товариство вчених, а з 1997 р.— Кримську філію НТШ, незмінний член правління Всекримського товариства „Просвіта“, почесний член Всеукраїнського товариства „Просвіта“ ім. Т. Шевченка.

П. Вольвач — лауреат премії кримського відділення НАН України (1993), нагороджений почесними грамотами Міністерства освіти і науки України (1996), Державного комітету телебачення і радіомовлення України (2002), Міністерства культури України (2012), Постійного представництва Президента України (2005, 2006), Черкаської обласної держадміністрації та обласної ради народних депутатів (2005), Благословенною грамотою Єпископа Сімферопольського і Кримського за заслуги перед Українською православною церквою Київського патріархату, грамотою Кримської республіканської організації НСПУ. Почесний садівник Інституту помології ім. Л. П. Симиренка (1980). Нагороджений медаллю Всеукраїнського товариства „Просвіта“ ім. Т. Шевченка „Будівничий України“ (1998), „За заслуги перед Черкащиною“ (2005), „Святого Юрія Переможця“ УПЦ Київського патріархату (2008). Указом Президента України відзначений орденом „За заслуги“ III ступеня (2006), лауреат Міжнародної премії ім. Дмитра Нитченка (2011). Стипендіат Президентської стипендії видатним діячам науки і техніки (2007 і 2011).

Петро Вольвач — яскрава особистість не лише у Криму, а й у всій Україні. Все його свідоме життя сповнене працею задля нашого народу. Тож зичимо Ювілярові міцного здоров'я, сили для відновлення інтересів українського народу в консолідації української інтелігенції Криму в нашій постійній боротьбі за майбутнє європейської України. Бажаємо щастя та довгих років життя.

Роман ЯРЕМІЙЧУК

ОГЛЯДИ НОВИХ КНИЖОК, РЕЦЕНЗІЇ

Енциклопедія трипільської цивілізації: В двох томах. / Авт. кол.: Н. Б. Бурдо (відп. секр.), М. Ю. Відейко (гол. ред.) та ін.— К., 2004.— Т. 1, кн. 1.— 703 с.; Т. 2.— 711 с.

На широких просторах Європи в енеолітичний час (V—III тис. до н. е.) розвинулася низка хліборобсько-скотарських культур, які характеризуються розписною керамікою особливого мегандро-спірального стилю. Ці культури пройшли тривалий та складний шлях розвитку. Найвідомішою і найпоширенішою серед них є Аріушд-Кукутень-Трипільська культурно-історична спільність. Вона відкрита у різних областях та у різний час, її пам'ятки вивчаються в Україні, Молдові та Румунії.

За більш ніж столітню історію археологічних досліджень відкрито значну кількість трипільських пам'яток, частину з яких вивчено унаслідок стаціонарних розкопок. Віднайдено велику кількість археологічного матеріалу, що зберігається у фондах музеїв, наукових установ та в приватних колекціях. Частково він опублікований у різних фахових виданнях та окремих роботах, але більша частина старожитностей не відома для широкої аудиторії. Узагальнювальною працею з трипільської проблематики стала „Енциклопедія трипільської цивілізації“. Автори ідеї та організатори видання С. Платонов та С. Тарута. Редакторами стали Л. Новохатько (голова), М. Сенченко, Т. Іжевська, С. Тарута, А. Пилипенко, С. Платонов, М. Платонов, М. Відейко, С. Ляшко, Н. Бурдо. Над книжкою працював колектив авторів, які систематизували й узагальнили відомості, нагромаджені за час вивчення Трипілля. В „Енциклопедії...“ висвітлено різні аспекти життя тогочасного суспільства, у т. ч. складні взаємозв'язки, які існували між трипільськими хліборобськими племенами у Дністро-Дніпровському басейні.

Матеріал, набутий шляхом археологічних розкопок та розвідок, надзвичайно різноманітний. Не менш строката і решта інформації, пов'язаної з процесом вивчення соціокультурного феномену Трипілля. В роботі представлені основні результати дослідження кількох поколінь науковців в

Україні та поза її межами, що зумовило й специфіку структури „Енциклопедії...“. Вона складається з 2-х томів (частин) — вступного та енциклопедичного.

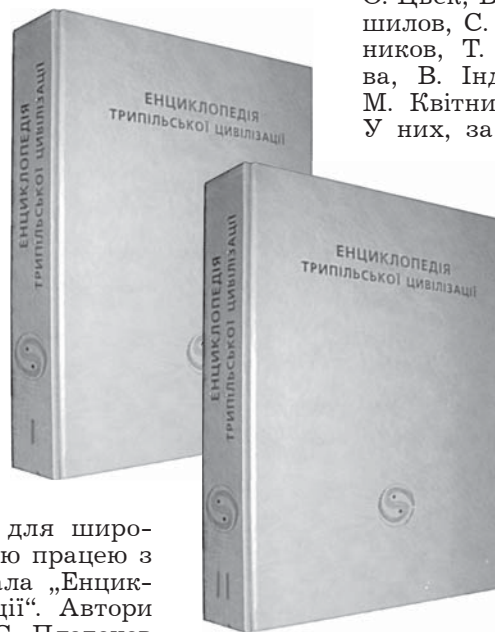
Перший (вступний) том містить 36 тематичних статей різних авторів. Статті підготували М. Відейко, Н. Бурдо, Г. Пашкевич, В. Дергачов, О. Журавльов, В. Петрунь, В. Ключко, Н. Риндіна, О. Цвек, В. Дудкін, Г. Шаповалов, Г. Хорошилов, С. Платонов, С. Тарута, Е. Овчинников, Т. Ткачук, С. Сегеда, Г. Шиянова, В. Індутний, М. Відейко, І. Кочкін, М. Квітницький, Є. Пічкур, Л. Поліщук. У них, за археологічним матеріалом, по-

глиблено розкрито різні сторони культури, починаючи з історії дослідження і закінчуючи загальноєвропейським контекстом Трипілля. Ці статті присвячені питанням періодизації і хронології, економіки, планування забудови поселень та особливостей житлобудівництва, духовного світу, сакрального життя та знакових систем в орнаментах посудин, антропологічного складу населення, озброєння та військової справи. При цьому зберігається цілісність і послідовність викладу, вималюється загальне тло.

У вигляді додатків у 1-му томі вміщені невеликі тематичні статті та реєстр трипільських археологічних пам'яток на території України. Вступний том налічує 703 сторінки, він докладно проілюстрований.

Побудова 2-го тому (частини) відрізняється від першого. Він складається з більш ніж 800 невеликих та якісно проілюстрованих статей енциклопедичного характеру. За змістом їх можна поділити на кілька рубрик. Енциклопедичний том містить 654 сторінки.

У цьому томі вміщені насамперед відомості про пам'ятки (поселення, могильники). За час вивчення культури в Україні відкрито понад 2000 пам'яток. Зрозуміло, що до енциклопедії включено лише частину, а саме ті пам'ятки, які автори

вважають найінформативнішими, цікавими та невідомими.

Окремі статті присвячені трипільській археологічній термінології, знання якої необхідне для розуміння робіт із трипільської проблематики, персоналіям — археологам, історикам, реставраторам, митцям — людям, які долучилися до трипільської тематики.

У книжці також містяться статті, присвячені дослідженням Трипілья на теренах Західної України. На цій території ще наприкінці XIX ст. трипільські пам'ятки вивчали польські дослідники: А. Кіркор, І. Коперницький, В. Пшебіславський, Г. Оссовський та ін. Вони вивчали поселення Більче-Золоте (Вертеба), Більче-Золоте (Парк), Васильківці, Городницю над Дністром, Щитівці, Вигнанку, Кошилівці. У той час територія, на якій було відкрито трипільські пам'ятки, належала до двох імперій — Російської та Австро-Угорської, тому культура мала різні назви у Подніпров'ї і Подністер'ї. Пам'ятки в долині Дніпра В. Хвойка назвав трипільською культурою, а в Галичині вони були відомими під назвою культури мальованої кераміки. Т. Пассек поширила назву „трипільська культура“ на поселення Подністер'я. Вперше професійно вивчав пам'ятки трипільської культури на заході України О. Кандиба. Наприкінці 1920-х рр., за дорученням управи Наукового товариства ім. Шевченка, він працював на Тернопіллі, зокрема повторно досліджував Заліщики, печеру Вертебу поблизу Більча-Золотого, а також пам'ятки поблизу сіл Голігради, Касперівці, Новосілка-Костюкова, Ланівці, Стрільківці, Козаччина, Більче-Золоте та ін. В „Енциклопедії...“ представлена також праця працівників відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР (сьогодні — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) — Ю. Захарука, який у 1950—1960-х рр. досліджував Касперівці, Кошилівці, Звенячин, К. Черниш, яка працювала на пам'ятках поблизу сіл Незвисько, Поливанів Яр, Ленківці та ін., В. Кравець, В. Конопля.

Згадані тут і музеї та музейні заповідники, у фондах яких зберігаються археологічні колекції. Зокрема, в „Енциклопедії...“ вміщена стаття про Археологічний музей відділу археології Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України у Львові. У його фондах зберігаються матеріали з таких відомих трипільських поселень, як Поливанів Яр, Блещанка II, Городниця, Кудринці та ін. Окремі статті присвячені приватним колекціям, синхронним європейським культурам, науково-дослідним установам, на базі яких проводяться дослідження трипільсько-кукутенської культурно-історичної спільноти, археологічним експедиціям, науковим конференціям, виставкам.

Після виходу в світ „Енциклопедії...“ з'явилася певна кількість критики, існують різні думки щодо деталей та доцільності певної вживаної термінології. Проте як узагальнювальна та систематизуюча, праця корисна, потрібна та затребувана, оскільки інформація стосовно досліджень Трипілья розпорошена по фахових виданнях, музейних та приватних колекціях і не є доступною для кожного. А трипільські старожитності дуже яскраві — загадкові орнаменти мальованого посуду, антропо- та теріоморфна пластика, спалені поселення. Тому не дивно, що від початків вивчення і до сьогодні вони постійно цікавлять науковців та громадськість. Жодна археологічна культура на теренах України не привертала до себе стільки уваги. Навколо трипільської проблематики не раз виникали псевдонаукові теорії щодо походження „трипільців“ та їхньої історичної долі, проводилися недолугі паралелі з іншими етносами і навіть зі сучасністю. Подібні спекуляції дискредитують археологічну науку. Єдиний метод боротьби з ними — видання якісного наукового продукту для широкої аудиторії. Один з них — „Енциклопедія трипільської цивілізації“. Книжка розрахована на фахівців — археологів, істориків, і на широке коло читачів.

Яна ЯКОВИШИНА

Dariusz Dąbrowski. Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201—1264). Biografia polityczna.— Kraków: Avalon, 2012.— Т. 1.— 538 s.

2012 р. вийшла друком монографія відомого польського медієвіста з Торуня, директора Закладу досліджень історії Русі Університету Казимира Великого в Бидгощі, габлітованого доктора, професора — Даріуша Домбровського. Знаменитий руський володар, князь Волині, Галичини та Києва, король Русі, докладно охарактеризований літописами й писемними пам'ятками західноєвропейських держав, від XIX ст. періодично цікавив учених¹.

Уже поверхневий аналіз праці Д. Домбровського дає зрозуміти, що перед читачем лише перший том, присвячений обраній постаті, обсягом понад 500 сторінок. Одразу ж варто зауважити, що досі ніхто з істориків не написав такого об'ємного дослідження, присвяченого Данилові Романовичу. Автор поділив книгу на чотири частини: I. Вступ; II. Політична біографія Данила, яка включає вісім окремих підрозділів, сформованих за хронологічним принципом; III. Епілог; IV. Додатки.

¹ Див., наприклад: Гуслистий К. Данило Галицький.— Саратов, 1942.— 12 с.; Котляр М. Данило Галицький.— К., 1979.— 186 с.; його ж. Данило Галицький.— К., 2001.— 153 с.; його ж. Даниил, князь Галицкий: документальное повествование.— СПб.; К., 2008.— 320 с. та ін.

Монографія історика — свого роду підсумок багаторічних генеалогічних студій родини Романовичів, відтак містить чимало цікавих вставок, присвячених саме родині короля Данила, його матримоніальним стосункам та впливу на шлюбну політику сімейства загалом. Учений збагатив свою книжку періодичними літературними зворотами, цікавими пасажами, покликаними зацікавити читача, викликати в нього посмішку, співпереживати авторові та головному героєві твору.

Обраний хронологічний принцип подачі матеріалу, вочевидь, підказує — 2-й том вийде друком у цілком іншому стилі. Наразі маємо реконструйовану порічно біографію князя, в якій історик насамперед підказує підсвідомо зміст — детально аналізує застарілі хронологічні кліше*. Піддається зрозумілому переглядові й термінологія. Найбільш класичний приклад — учений жодного разу не вжив поняття „Данило Галицький“, яке традиційно використовувалося від XIX ст.² Дуже обережно дослідник вживає також географічну номенклатуру, зокрема „Галицько-Волинська Русь“ у Д. Домбровського лише так звана. Такі позиви слід лише вітати, бо нарешті маємо нагоду силами хоча б зарубіжних колег розпочати перегляд псевдоісторичних усталених в історичній науці засад, які реально викривляють наше минуле у світлі, хоча б, зокрема, історіографічної, а не історичної термінології.

Вражають масштаби використаних джерел та історіографії, досі в такій кількості не залучуваних жодним сучасним біографом Данила Романовича. Автор, знаючи латину, оперує джерелами не лише руського, але й польського, угорського, німецького, чеського походження, документами папської канцелярії, археологічними матеріалами, пам'ятками сфрагістики тощо. Тут хотілося б сказати про дивну для частини західноєвропейських досліджень традицію вживати транслітерацію під час використання літописних витягів, що притаманно і цій публікації. Хоча книжка, безумовно, адресована широкому колові читачів, зрозуміло, що зацікавлені в освоєнні української історії принаймні елементарні знання літописних текстів повинні б мати, а відтак потреба вживати латину для представлення розлогих цитат з руських нарративів відпадає.

Вражають інформативністю й скрупульозністю примітки майже на кожній сторінці праці, в яких розлого пояснено дискусійні фрагменти тексту. Вчений часто дискутує з колегами (Миколою Котляром, Леонтієм Войтовичем, Олександром

Майоровим, Олексієм Толочком та ін.), неодноразово наводить цілком різні за змістом думки істориків стосовно окремих життєвих епізодів персони, яку досліджувано.

Цілком свідомо історик обрав кілька вагомих життєвих періодів діяльності князя: II.1) Спадкоємець Романа (біля 1201—1205); II.2) Важкі роки 1205—1207; II.3) У тіні тестя; II.4) Володар Волині бореться за Галич (1228—1240); II.5) Напад Батухана та його наслідки для Романовичів; II.6) На вершині слави 1245—1258; II.7) Перелом — напади Бурундая та їхні результати; II.8) Останні роки (1258—1264). Важко сперечатися з обраною тактикою написання біографії Данила Романовича. Навіть в такому контексті учений доволі чітко окреслив головні напрями діяльності князя, у яких на особливу увагу заслуговують угорський, польський, чеський, прибалтійський (Литва та проблема ятвягів), стосунки з папством і Чингізідами та ін.

Автор відтворив власну інтерпретацію родинних зв'язків старшого Романовича. Він, зокрема, наводить факти потрійного одруження сина Романа, діяльність наймолодшого сина Мстислава (II) та інші, не позбавлені дискусії сюжети. Історик розглядає військові конфлікти крізь призму функціонування шляхів сполучень, відстаней, які мусили долати армії ворожих сторін, традицій формування війська, можливостей його утримання та використання в конкретних історичних умовах. Д. Домбровський уважно вивчав пори року, згадані в літописі, та астрономічні явища, які давали можливість в окремих випадках істотноше представити сюжети з біографії старшого Романовича. Вжита методика неочіненна з погляду реконструкції галицько-волинського літописання.

При цьому історик дотримується старих позицій у переліку дискусійних питань. Автор досі обережно дотримується версії про те, що Данилову матір звали Марією, не приймаючи, таким чином, версії О. Майорова, нещодавно запропонованої читачеві в спеціальному дослідженні³. Здавалося б, що вже понад 15 років вичерпаною залишалася тема конфлікту Романовичів з Добжинським орденом⁴, однак учений знайшов нові невивчені фрагменти і в цій темі. Категорично автор висловився проти участі князя у битві на р. Лейті 15 червня 1246 р. на боці угорського короля Бели IV проти австрійського герцога Фрідріха Бабенберга. Якоюсь мірою новими виглядають

* Відомо, що міжнародна група істориків, в якій чільне місце займає Д. Домбровський, розпочала масштабне дослідження хронології Галицько-Волинського літопису, який є найважливішим джерелом до історії усіх галицьких й волинських володарів XIII ст. Історик переглядає майже кожне датування, наводить усталені в дочасній літературі думки, полемізує чи підтримує ті чи інші хронологічні моменти.

² Див., зокрема, Костомаров М. І. Данило Романович Галицький // Літературний збірник видавельства Галицько-руської матицею. — 1886. — Вып. 1. — С. 48—87.

³ Див., наприклад: Майоров О. В. Єфросинія Галицька. Дочка візантійського імператора в Галицько-Волинській Русі: княгиня і черниця / Відп. ред. тому Л. В. Войтович. — Біла Церква, 2013. — 224 с. (Серія: „Славетні постаті середньовіччя“)

⁴ Масан О. Добжинський Орден (до історії Дорогичинського інциденту 1237 року) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії (збірник наукових статей) / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. — Чернівці, 1996. — Вип. 1. — С. 41—53; Вип. 2. — С. 52—62.

оцінки Д. Домбровським коронації Данила в Дорогичині наприкінці 1253 р. та багатьох інших перемислених автором сюжетів.

Кожен об'ємний аналізований фрагмент завжди закінчувався ґрунтовними стереоскопічними висновками, ретельно та винятково відповідально підготовленими польським професором.

Рубіжними для історика періодами в діяльності Данила Романовича часто були досягнення ним певного віку — 30-ти, 40-ка, 50-ти, 60-ти років. Учений, усвідомлюючи об'єктивну залежність активності князя на різному етапі його життя від власних антропологічних кондицій, здоров'я, на наш погляд, має рацію.

Мирослав ВОЛОЩУК

Богдан Кіндратюк. Дзвонарська культура України.— Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012.— 898 с.— (Історія української музики: Дослідження. Вип. 19 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України)

Автор рецензованої праці — знаний в Україні фахівець із питань дослідження дзвонарського мистецтва. Заслужують на високу оцінку, зокрема, такі монографічні розвідки Б. Кіндратюка, як „Нариси музичного мистецтва Галицько-Волинського князівства“ (Львів, 2001) та „Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: етнопедagogічний аспект“ (Івано-Франківськ, 2005), а також низка статей.

Аналізована праця — це дослідження академічного спрямування, оперте на ґрунтовну джерельну базу, багату на історіографію, багаторічне вивчення історії дзвонарства як в Україні, так і поза її межами (втім, у вступі автор стверджує, що „Дзвони і дзвонарське мистецтво поки що посідають скромне місце в історії української культури“, с. 7), тривалу краєзнавчо-пошукову працю тощо.

Крім того, слід наголосити на тому, що в монографії йдеться про питання дзвонарства в західноєвропейських та російських наукових працях, енциклопедичних виданнях. На жаль, історію дзвонарської культури в Україні, зокрема щодо князівської доби, вивчено мало і то здебільшого в неукраїнській редакції. Відрадно, що Б. Кіндратюк намагається піддавати критиці такі „аналітичні“ трактування окремих західноєвропейських та російських науковців.

Монографічна праця має виразний інтердисциплінарний характер, позаяк охоплює питання не тільки історії дослідження дзвонів, розвитку дзвонарської культури впродовж віків, питання прикладного та виконавського характеру, що потрібно для всебічного висвітлення дзвонарства.

У монографії Б. Кіндратюк детально розглянув історію дзвонарської культури крізь призму століть, військових потрясінь ХХ ст., ідеологічні догми та перепони. Автор пише про становлення лексикографії від „Лексикона“ Памви Беринди до словникарської практики ХІХ—ХХ ст. (згадано та віддано належне внескові Володимира Супранівського). У праці виразно простежується тема „дзвони — церковна архітектура“ (напри-

клад, ідеться про знаного в Галичині архітектора Едуарда Нагірного), дзвони та їх пряме чи опосередковане відображення у малярстві, зокрема в акварелях Олени Кульчицької та загалом, як пише Б. Кіндратюк, „візуальних видах мистецтв“; становлення органології (внесок Гната Хоткевича, Михайла Хая та ін.); еволюція практики відливання дзвонів упродовж віків; значення дзвонів у християнському житті, їх використання згідно з рукописними монастирськими уставами (Типіки, Обіходники), застосування у медичній практиці та ін. Водночас Б. Кіндратюк ставить перед науковцями й інші перспективні питання вивчення предмета дослідження: графіка книг ХVІ—ХVІІІ ст., де зображено дзвони, ідіофони, філіграні з малюнками кампанологічної тематики. Ці напрями також додадуть дещо нового до вивчення історії дзвонів.

Автор доречно залучив і матеріали з гуманітарної сфери — народнопісенна творчість (мало відображена духовнопісенна спадщина), красне письменство, етнопедagogічні дискурси та ін. Зазначимо, що Б. Кіндратюк уважно вивчив тексти давніх українських легенд, приповідок. Усе це дає можливість повніше сприймати вельми інформативний текст монографії.

Окремий параграф монографії присвячений текстам українських письменників та поетів, переважно ХІХ—ХХ ст. Мовиться про поезію Тараса Шевченка, прозові твори Івана Нечуя-Левицького, Богдана Лепкого, Уласа Самчука, знамениту збірку Павла Тичини „Сонячні кларнети“ та тексти багатьох інших діячів української літератури. Зрештою, такий вектор дослідження навряд чи можливо охопити в одній чи навіть у кількох монографіях, однак залучення таких матеріалів дає можливість всебічно розглянути дзвонарство.

Слід також відзначити, що авторові вдалося написати цікавий параграф про „Відображення дзвонів і дзвонів в українській композиторській музичній творчості“, спираючись з-поміж іншого на музикологічні спостереження С. Людкевича, сучасні студії Олександра Козаренка та інших

дослідників. Відтак, у тексті монографії ретроспективно, хоч загалом побіжно згадані в контексті дзвонарства імена Дмитра Бортнянського, Максима Березовського, Артемія Веделя, Миколи Лисенка, Станіслава Людкевича, Михайла Вериківського, Василя Барвінського, Левка Ревуцького, Валентина Сильвестрова, Віктора Камінсько-

го, Лесі Дичко, Левка Колодуба, шевченківського лавреата 2012 року Віктора Степурка та ін.

Отже, „Дзвонарська культура України” — системне, ґрунтовне та важливе дослідження з історії не тільки української культури, її складової — дзвонарське мистецтво, — але й європейської та світової.

Юрій МЕДВЕДИК

Стефанія Павлишин. Історія однієї кар'єри.— Львів: Ліґа-Прес, 2012.— 190 с. З додатком диску „З репертуару І. Маланюк”¹

На зламі XIX—XX ст. Західна Україна, яка тоді була під владою Австро-Угорської імперії, дала світові опери і концертно-камерної музики трьох неперевершеної слави співаків: тенора Олександра Мишугу (1853—1922), тенора Модеста Менцинського (1875—1935) та сопрано Соломію Крушельницьку (1872—1952). Цих видатних співаків знають усі, хто цікавиться вокальним мистецтвом, про них написані вичерпні монографії.

Та не така доля спіткала світової слави меццо-сопрано Ірину Маланюк, також вихідця із заходу України, співоча кар'єра якої припала на другу половину XX ст. Несправедливий пропуск у повноті вокальної творчості І. Маланюк нарешті заповнився. У Львові вийшла друком книжка видатного музикознавця Стефанії Павлишин „Історія однієї кар'єри”, в якій широко й детально авторка розповідає про життя та історію кар'єри цієї співачки.

І. Маланюк народилася 1919 р. у Станіславові (нині — Івано-Франківськ) в родині лікаря Осипа Маланюка і його дружини Ольги, з дому Жуковської. Батько Осип — кузен відомої співачки Соломії Крушельницької був полковником Української Галицької Армії.

Від дитячих літ Ірина навчалася гри на фортепіано, але її задушевною мрією було стати співачкою. З цією метою після закінчення гімназії вона почала брати лекції вокалу у славного співака-баса Адама Дідура, професора консерваторії при Польському музичному товаристві ім. Монюшка у Львові.

Навесні 1939 р. А. Дідур організував виступ своїх найкращих учнів на сцені Львівського оперного театру. Тоді 20-літня І. Маланюк зіграла роль Амнеріс в опері Джузеппе Верді „Аїда”. Рецензент В. Гаусман писав про її виступ так: „Без перебільшення” про осягнення цієї молоді сили можна висловитися якнайбільш позитивно“.

У роки Другої світової війни Львівський оперний театр працював надзвичайно активно. Моло-

да солістка І. Маланюк з успіхом співала в операх „Наталка Полтавка” Миколи Лисенка (Терпилиха), „Євгеній Онеґін” Петра Чайковського (Няня), „Запорожець за Дунаєм” Семена Гулака-Артемовського (Одарка), „Травіата” Джузеппе Верді (Фльора), „Сільська честь” П'єтро Масканії (Лола), „Долина” Ежена д'Альбера (Розалія), „Продана наречена” Берджиха Сметани (Анна) та ін.

З метою вдосконалення своєї співочої майстерності І. Маланюк у другій половині 1944 р. поїхала до Відня, де брала лекції у колишньої найкращої ваґнерівської співачки Анни Бар-Мільденбург та вивчала, зокрема, партії з тетралогії Ріхарда Ваґнера „Перстень Нібелунґів”.

Після закінчення Другої світової війни 1945 р. управа австрійського міста Грац заангажувала І. Маланюк солісткою до місцевого Оперного театру. Тут вона здобула високе визнання та славу,

невдовзі її почали запрошувати на оперні сцени Швейцарії, Німеччини, Італії, Франції, Іспанії, Португалії та ін. 1951 р. у Байройті відновилися славні щорічні Ваґнерівські фестивалі, й І. Маланюк стала першою українською співачкою, яка там виступала протягом трьох сезонів (1951—1953).

С. Павлишин пише, що репертуар Іри Маланюк „охоплював 80 оперних партій, 50 в кантатах і ораторіях, камерні твори 45 композиторів, від Монтеверді до Гіндеміта й українських пісень. І. Маланюк виступала разом з Лізою Делля Каза, Бірджіт Нільсон, Елізабет Шварцкопф, Ренатоу

Тебальді, Маріо дель Монако, Джузеппе ді Стефано, Еторе Бастіаніні; з диригентами Б. Вальтером, Г. Караяном, Г. Кнаппербуршем, Д. Мітропульсом, А. Родзінським, В. Фуртвенґлером. Діапазон її меццо-сопрано і майстерне володіння голосом дозволяли їй блискуче виконувати не тільки партії Кармен, Амнеріс, Азучени, Еболі, Фріки, Бренґени; ролі юнаків в операх Моцарта і Р. Штрауса, а й сопранові партії (Леді Макбет в

¹ Ця рецензія була опублікована у вид.: Свобода.— 2013.— 17 трав.— № 20.— С. 13, 15.

опері Верді, Венера і Ортруда в операх Вагнера)“ (С. 4).

У вересні 1952 р. І. Маланюк з великим успіхом виступала на сцені відомого аргентинського оперного театру „Колон“ в Буенос-Айресі, виконуючи роль Дорабелли в опері Моцарта „Так чинять усі“ та роль Іродіяди в опері Ріхарда Штрауса „Сальоме“. До речі, 1897 р. головну роль у тій самій опері, на тій самій сцені грала знаменита С. Крушельницька.

За великі заслуги у збагаченні світової музичної культури уряди Австрії й Німеччини нагородили І. Маланюк почесним званням камерної співачки — *Kammersängerin*,— яке колись надавали кайзери і королі славетним співакам.

Свою професійну співацьку кар'єру І. Маланюк завершила в 1972 р. Згодом, аж до 1991 р., вона була професором з інтерпретації пісень в Академії музики та драматичного мистецтва в австрійському місті Граці.

1994 р. І. Маланюк відвідувала Львів й Івано-Франківськ, давала майстер-класи молодим українським студентам і виконавцям.

1998 р. співачка видала автобіографічну книжку німецькою мовою „Голос серця“ (в оригіналі вона звучить: „*Stimme des Herzens. Autobiographie einer Sängerin*“). Видавництво Ібера, Відень). Ця книжка в перекладі українською мовою Алли Ільницької вийшла друком у січні 2002 р. у Львові. Подорожуючи світом, І. Маланюк скрізь називала себе українкою, виступала часто з концертами української вокальної музики і залучала їх до своїх збірних програм. Вона записала на платівки багато арій та пісень, у тому числі українських.

Померла співачка 25 лютого 2009 року в Інсбруці, похована 3 березня того ж року в містечку Цірль (Австрія).

Роман ФЕРЕНЦЕВИЧ

Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Бібліографічний покажчик 1992—2012 / Упоряд. М. Капраль, Н. Кіт, І. Скочиляс.— Львів, 2012.— 336 с.

З нагоди 20-ліття заснування Львівського відділення ІУАД уперше у бібліографічному покажчику (укладеному за тематично-хронологічним принципом) було зібрано інформацію, що відображає науковий і редакторський доробок співробітників Львівського відділення та окремі його видання за двадцятирічне існування (1992—2012).

Структура видання складається зі вступної статті М. Капралю „Археографічні та джерелознавчі дослідження у західному регіоні України: нарис діяльності Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Бібліографічний покажчик (1992—2012 рр.)“, передмови „Від упорядників“ і двох розділів: „Видання Львівського відділення (1992—2012 рр.)“ та „Бібліографія праць наукових співробітників“.

У своїй статті М. Капраль висвітлив передісторію археографічної науково-видавничої діяльності у Львові. Згадавши про створення Археографічної комісії М. Грушевським у 1895 р., про її наукові здобутки в галузі публікації джерел, автор зазначив, що відродження 1987 р. Археографічної комісії в АН УРСР закінчилося заснуванням Ін-

ституту української археографії. Завдяки активній праці Я. Дашкевича почало функціонувати й Львівське відділення ІУА. М. Капраль перелічив основні напрями досліджень та видавничі серії за минулі 20 років. У перші роки своєї діяльності Відділення започаткувало видання власного збірника статей „Україна в минулому“¹ (9 вип.), а також реалізацію наукових серій „Львівські історичні праці: джерела“ (2 вип.), „Львівські історичні праці: дослідження“ (2 вип.). Уже тоді провадилися й картографічні студії, вагомим результатом яких згодом стали публікації „Генеральних карт України Гійома Левассера де Боплана“² тощо. Досягненням Львівського відділення є визнані на українських та міжнародних книжкових форумах альбом „Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.“³ та книга Я. Дашкевича „Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури“⁴, які отримали гран-прі Форуму видавців у Львові (2005, 2007).

А „Особые папки“ Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944—1948 рр.“⁵ та „Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина

¹ Україна в минулому: Зб. ст. / Редкол.: Я. Дашкевич, І. [Я.] Скочиляс, Я. Федорук.— К.; Львів, 1992.— Вип. 1.— 148 с.; Вип. 2.— 174 с. та ін.

² Напр.: Генеральна карта України Гійома Левассера де Боплана 1660 року. Мірило [1:1800000] / Упоряд. М. Вавричин, О. Голько; Авт. передмови М. Вавричин.— К.; Львів, 2011.— 86 с. Додаток: карта (факсимільне видання).— 1 арк.

³ Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У. Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.: [Альбом].— К., 2004.— 208 с.: іл.

⁴ Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Упоряд. М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс. 2-ге вид., виправл. й доповн.— Львів, 2007.— 808 с.

⁵ „Особые папки“ Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944—1948 рр.: Зб. док. / Упоряд. Я. Дашкевич, В. Кук.— Львів, 2010.— 594 с.

XVIII ст.⁶ удостоїлися номінації найкращих книг Форуму видавців (2010).

М. Капраль проаналізував також конференційну діяльність та співпрацю з іншими науковими установами. Підбиваючи підсумок 20-річної діяльності Львівського відділення, автор підкреслив, що воно здобуло провідні позиції в окремих ділянках гуманітарної науки в Україні, і висловив упевненість, що його співробітники у своїх працях і надалі дотримуватимуться закладених Я. Дашкевичем високих наукових засад.

У передмові „Від упорядників“ (М. Капраль, Н. Кіт та І. Скоцилас) викладено основні засади подання бібліографічного матеріалу, акумульованого у двох розділах.

У першому розділі „Видання Львівського відділення (1992—2012 рр.)“ вміщено, як стверджують упорядники, всі його видання, а саме: монографії, автореферати, збірники джерел та збірники статей, картографічні альбоми, довідники, покажчики тощо. Книги наведені у хронологічному порядку, починаючи від 1992 р., а в межах кожного року — за алфавітом.

Загалом представлено 317 позицій, які побачили світ за безпосередньої участі або за сприяння Львівського відділення та, досить часто, в кооперації з іншими установами. Передовсім чітко простежується понад 20-літня співпраця з Музеєм історії релігій та Українським геральдичним товариством (УГТ), що розпочалася ще до офіційної реєстрації Відділення (коли Я. Дашкевич очолював Археографічну комісію). Серед іншого вказана інформація відображає генезу та розвиток видань. Так, перші випуски збірників „Релігія в Україні: Дослідження. Матеріали“⁷ та „Історія релігій в Україні: Тези повідомл. II круглого столу (Львів, 4—5 травня 1992 р.)“⁸ були невеликі за обсягом — близько 100 сторінок, згодом вони переросли в однотомні, а пізніше двотомні „Історію

релігій в Україні: Праці...“⁹ та „Історію релігій в Україні: Наук. щорічник...“¹⁰ — загальна кількість сторінок у яких в окремі роки сягала тисячі й більше. Усього Львівське відділення та Музей історії релігій реалізували 52 окремі видання.

Спільними з УГТ зусиллями підготовлено до друку збірники тез повідомлень та доповідей наукових геральдичних конференцій¹¹ (6 вип.), „Генеалогічні записки“¹² — збірник наукових праць (вип. 4—10), що входять з 2004 р. і зареєстровані у ВАК, є фаховим виданням у цій галузі науки. За підтримки Львівського відділення видається й науковий вісник УГТ „Знак“ (57 чисел), „Реєстр особових гербів Українського геральдичного товариства“¹³ (21 вип.), „Корпоративний гербовник Українського геральдичного товариства“¹⁴ (2 вип.).

Плідно співпрацювало на видавничій ниві Львівське відділення також з іншими установами та організаціями. У 1995 р., зокрема, разом із Львівською національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаника було започатковано та реалізовано масштабний проект під назвою „Репертуар української книги. 1798—1916: Матеріали до бібліографії“¹⁵ (вийшло 9 томів). Загалом із ЛННБ здійснено 11 спільних видань. Львівський національний університет імені Івана Франка став партнером Львівського відділення в реалізації від 1998 р. джерелознавчого проекту „Львівські історичні пам'ятки“, в межах якого з'явилося друком три томи документів „Привілеї міста Львова“¹⁶ та „Хроніка міста Львова“ Д. Зубрицького. Окрім публікації джерел, ще одним результатом співпраці стала книга Я. Дашкевича „Постаті“¹⁷.

Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка та Львівське відділення підготували сім видань, серед яких і матеріали конференцій, присвячені

⁶ Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У. Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина XVIII ст.: Атлас репродукцій.— К., 2009.— 224 с.: іл.

⁷ Релігія в Україні: Дослідження. Матеріали / Редкол.: Я. Дашкевич, В. Гаюк (відп. ред.), В. Гарбузюк, Л. Моравська.— Львів, 1992.— Вип. 1.— 116 с. + 5 табл.

⁸ Історія релігій в Україні: Тези повідомл. II круглого столу (Львів, 4—5 травня 1992 р.) / Відп. за вип.: В. В. Гаюк, Я. Р. Дашкевич, Л. В. Моравська.— К., Львів, 1992.— 88 с.

⁹ Історія релігій в Україні: Праці X-ї Міжнар. наук. конф. (Львів 16—19 травня 2000 р.) / Редкол.: В. Гаюк, Я. Дашкевич, Л. Моравська.— Львів, 2000.— Кн. 1.— 436 с.; Кн. 2.— 288 с. та ін.

¹⁰ Історія релігій в Україні: Наук. щорічник. 2004 р. / Редкол.: В. Гаюк, Я. Дашкевич, Л. Моравська.— Львів, 2004.— Кн. 1.— 648 с.; Кн. 2.— 636 с. та ін.

¹¹ Друга наукова геральдична конференція (Львів, 19—21 листопада 1992 р.): Зб. тез повідомл. та доп. / Ред. А. Гречило, І. Сварник.— Львів, 1992.— 92 с. Третя наукова геральдична конференція (Львів, 4—5 листопада 1993 р.): Зб. тез повідомл. та доп. / Ред. та уклад. А. Гречило.— Львів, 1993.— 124 с. та ін.

¹² Генеалогічні записки: Зб. наук. праць / Відп. ред. А. Б. Гречило.— Львів, 2011.— Вип. 10 (Нова серія 4).— 100 с. та ін.

¹³ Реєстр особових гербів Українського геральдичного товариства / Ред. А. Б. Гречило.— Львів, 2003.— Вип. 1.— 24 с.; 2004.— Вип. 2.— 20 с. та ін.

¹⁴ Корпоративний гербовник Українського геральдичного товариства / Ред. А. Б. Гречило.— Львів, 2010.— Вип. 1.— 20 с.; 2011.— Вип. 2.— 20 с.

¹⁵ Репертуар української книги. 1798—1916: Матеріали до бібліографії / Упоряд. Л. І. Ільницька; Передмова і наук. ред. Я. Р. Дашкевича.— Львів, 1995.— Т. 1: 1798—1870.— XXIV + 388 с. та ін.

¹⁶ Привілеї міста Львова XIV—XVIII ст.: [Зб. док.] / Упоряд. М. Капраль; Наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст.— Львів, 1998.— 640 с.; Привілеї національних громад міста Львова (XIV—XVIII ст.): [Зб. док.] / Упоряд. М. Капраль; Наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст.— Львів, 2000.— 576 с.

¹⁷ Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Упоряд. М. Капраль, Г. Сварник, І. [Я.] Скоцилас.— Львів, 2006.— 704 с. та ін.

Михайлу Грушевському¹⁸. Спільними зусиллями Львівського відділення, Наукового товариства ім. Шевченка в Україні та Інститутом історичних досліджень були опубліковані „Матеріали засідань Історичної та Археологічної комісії НТШ у Львові”¹⁹ (2 вип.). У співробітництві з НТШ надруковано сім видань.

Центральний державний історичний архів України у Львові долучився до виходу 12 книг спільно з Львівським відділенням та іншими науковими інституціями; Український католицький університет — до чотирьох, пов'язаних зі студіями релігійного та духовного життя західноукраїнського регіону. Група досліджень проблем суверенітету, національних інтересів і безпеки разом з Відділенням у 1996 р. започаткувала збірник „Національні інтереси”²⁰, який виходив до 2010 р. включно (25 вип.). У покажчику зафіксовано також видання з участю Інституту сходознавства ім. А. Кримського, Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського та багатьох інших установ.

Львівське відділення, реалізуючи свої видавничі плани, тісно співпрацювало і з закордонними партнерами — Канадським інститутом українських студій Альбертського університету, Центром досліджень історії України ім. Петра Яцика (Едмонтон, Канада); Брендонським університетом (Брендон (Манітоба), Канада); Інститутом Центрально-Східної Європи (Люблін, Польща) тощо.

Другий розділ „Бібліографічного покажчика” репрезентує публікації наукових співробітників Львівського відділення*. Серед них найбільш вражає науковий доробок Ярослава Дашкевича, звання та багатолітнього керівника відділення, — близько 800 позицій. Упорядникам вдалося зібрати всі праці вченого, зокрема ті, що побачили світ після виходу в 2006 р. покажчика, укладеного М. Кривенко²¹, а також ті, які вийшли вже після

смерти вченого. Зібрана воедино бібліографія буде добрим підґрунтям для майбутніх дослідників, котрі провадитимуть подальші студії над спадщиною Я. Дашкевича.

Упорядники подали коротку біографію кожного співробітника, зазначивши основні напрями досліджень та список його наукових праць, який уклали у три тематичні блоки. У перший винесено окремі видання — книги та брошури, автором яких є співробітник, з переліком відгуків і рецензій на них. У другий виокремлено редагування й упорядкування монографій, збірників статей та інших едиційних проєктів, у реалізації яких учені брали участь. Матеріал перших двох розділів розміщено за хронологією (без виділення окремих років), а в межах кожного року — в алфавітному порядку. У третьому блоці наведено бібліографічні відомості про статті, які з'явилися друком у збірниках і журналах, у матеріалах і тезах наукових конференцій, в енциклопедіях, у газетах тощо. Публікації, датовані одним роком, розташовано за алфавітом українською та іноземними мовами.

Бібліографічний покажчик за 1992—2012 рр. Львівського відділення Інституту української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України є гідним підсумком 20-літньої діяльності наукової установи, демонструючи науковий потенціал, високий професіоналізм, широкий діапазон досліджуваних тем та велику працездатність співробітників.

На основі окремих видань Відділення простежується становлення історичної науки в незалежній Україні. Аналіз їхньої проблематики дає можливість виділити основні актуальні напрями історичних студій, і тих, які продовжили ще довоєнні дослідження, опираючись на їхні традиції, і тих, які започаткувало Львівське відділення.

Н. І.

Атлас історії української державності / Автор-упорядник В. Грицеляк; Редакція: Л. Войтович, І. Ровенчак (співголови), А. Гречило, І. Дикий, М. Литвин, Р. Новоженець, Р. Шуст.— Львів: НВФ „Карти і Атласи“, 2013.— 128 с.: іл.

Нещодавно вийшов друком науково-популярний „Атлас історії української державності”. Ця праця підтверджує, що Україна є державою, яка щойно розпочала державно-політичне життя, з'явившись на політичній карті світу 24 серпня 1991 р. після розпаду Радянського Союзу. Однак,

як вказано у передмові видання, історію української державності можна простежувати щонайменше від Антського (IV—VII ст.) чи Дулібського (V—VI ст.) племінних союзів. Першою етнічною і політичною українською державою була Русь (IX—XII ст.). Хоча до того на території України іс-

¹⁸ Михайло Грушевський і львівська історична школа: Матеріали конф. (Львів, 24—25 жовтня 1994 р.) / Редакція: Я. Грицак, Я. Дашкевич.— Нью-Йорк; Львів, 1995.— 256 с.

¹⁹ Матеріали засідань Історичної та Археологічної комісії НТШ у Львові (лютий 1992 р.— жовтень 1993 р.) / Редакція: Я. Грицак, Я. Дашкевич, М. Капраль, І. [Я.] Скович, Я. Федорук.— Львів, 1994.— 124 с.

²⁰ Національні інтереси: Зб. / Редакція: Я. Дашкевич, С. Герман, Я. Дубров, Ц. Жидецький, В. Харитонов.— Львів, 1996.— Вип. 1.— 77 с. та ін.

* Це, зокрема, Т. Андрушишин, К. Бондаренко, М. Вавричин, О. Голько, В. Горинь, Т. Гошко (Зайцева), А. Гречило, Я. Грицак, Я. Дашкевич, О. Дзюбан, А. Заяць, М. Капраль, Н. Кіт, М. Крикун, Л. Луцан, Н. Заславська, О. Піддубняк, Г. Сварник, І. Я. Скович, І. Б. Скович, А. Сова, Я. Федорук, А. Фелонюк, Н. Халак, Л. Цюцюра.

²¹ Ярослав Дашкевич. Біобібліографічний покажчик / Уклад. М. Кривенко.— Львів, 2006.— 263 с.: іл.

нували Боспорське царство (V ст. до Р. Хр.— VI ст. після Р. Хр.), Скіфія (VI—III ст. до Р. Хр.) та Сарматія (III ст. до Р. Хр.— III ст. по Хр.), які вплинули на історію державності та етногенез українців.

За останні роки українські історико-картографі видали „Історичний атлас України. Том 1. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава)“ (за ред. Ю. Лози, 2010) та „Атлас історії України“ (за ред. Д. Ісаєва, ДНВП „Картографія“, 2012), також цінні атласи з історії України для шкіл. Раніше такі збірки картографічно інтерпретованих знань з української історії виходили друком зусиллями української діаспори: „Історичний атлас України“ (за ред. І. Теслі та Є. Тютюка, 1980) та „Ukraine: A Historical Atlas“ (за ред. П.-Р. Магочія, 1985). Натомість напрацьований у 1980-х рр. академічний атлас „Історія українського народу і Української РСР“ так і не був опублікований в умовах тоталітарного радянського режиму. Крім того, великі збірки історичних карт вміщені у творах української національної картографії: „Атлас України й сумежних країв“ (за ред. В. Кубійовича, 1937) та „Національний атлас України“ (за ред. Л. Руденка, 2007).

Отже, „Атлас історії української державності“ — не перша узагальнювальна праця в українській історичній картографії, однак вона має свій новаторський підхід. Він полягає в акцентуванні уваги на українській державності під час розгляду історичних процесів. У цьому контексті видання містить інформацію про понад 70 держав та державних утворень, розміщених у хронологічному порядку, які існували на території України з прадавніх часів до сьогодення. Слід зазначити, що не всі вони повною мірою відповідають критерію суверенності. Наприклад, українські козацькі держави, особливо після ліквідації Запоріжжя у 1775 р., не були повністю суверенними, визнаючи протекторат інших держав. Ще менше цьому критерію відповідають давні держави IV—IX ст. (племінні союзи) та повстанські республіки першої половини XX ст. Подані в Атласі також квазідержави (радянські маріонеткові республіки), до створення яких український етнос був малопрічетний. Проте ці державні утворення були у певний історичний період репрезентантами України. Тому їх розглянуто у контексті української державності.

Крім переліку держав, які традиційно вважаються українськими (ранньослов'янські племінні союзи на українських землях, Русь та наступні Київська, Турово-Пинська, Переяславська, Чернігівська, Волинська і Галицька землі-князівства, Галицько-Волинське королівство, Козацькі держави, Українська Народна Республіка та Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Держава та Карпатська Україна тощо), в Атласі розглянуто держави тих етносів, які існували раніше (Скіфія, Тавроскіфія, Сарматія, давньогрецькі міста-держави Північного Причорномор'я, Боспорське царство, Готська держава, Князівство Феодоро, Кримське ханство, Кримська Народ-

на Республіка та ін.). Тобто і сучасна Україна є також їхньою правонаступницею.

Всі держави та державні утворення, вміщені у виданні, подаються окремою темою (параграфом). Структура кожної теми досить зручна, оскільки містить короткий блок із основною інформацією про державу та її символіку, карту із відображенням територіального поширення держави та опис її історії. Такий підхід дає можливість отримати цілісне та системне уявлення про відповідну державу.

Загальна структура „Атласу історії української державності“ подана згідно з прийнятою періодизацією історії Європи: доісторичний період (від 1—2 млн. рр. тому — до I тис. до Р. Хр.); античність (від I тис. — до Хр. до 476 р.); середньовіччя (476—1492 рр.), яке поділене на раннє (V—X ст.), класичне та пізнє (XIII—XV ст.); модерний (новий) період (1492—1939 рр.), що також поділений на ранній (до 1789 р.), класичний (цей період в історії України був бездержавним) та пізній (1914—1939 рр.); новітній або сучасний період (від 1939 р.). Такий поділ історичного розвитку цілком підходить для історії України, яка є складовою частиною загальноєвропейської історії. Тому більша частина періодів має традиційні для української історії відповідники.

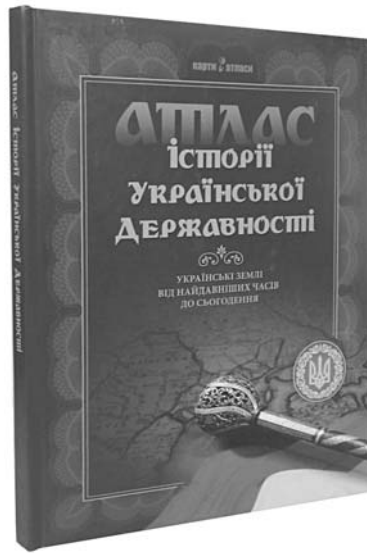
Перший розділ „Символи державності“ є вступним. Тут розглянуто основні ознаки української державності: націю, мову, територію (історико-географічні землі), національну символіку (прапор, герб, гімн тощо).

У наступному розділі „Доісторичний період. Перші цивілізації на українських землях“ висвітлено такі теми: Заселення українських земель людиною, Пізньопалеолітичні протоцивілізації (Мізинська, Межиріцька, Кам'яної Могили), Трипільська цивілізація, Індоевропейська цивілізація, Кіммерія. Цікава тут карта розселення індоевропейських народів, прабатьківщиною яких були степи між Дніпром та Волгою.

Третій розділ „Античний період. Перші держави на українській території“ містить інформацію про античні держави Північного Причорномор'я (Скіфія, Тавроскіфія, Сарматія, давньогрецькі поліси Ольвія, Херсонес Таврійський, Тіра і Пантикапей, Боспорське царство та Готська держава), з якими праукраїнці, які жили в той час у лісовій та лісостеповій зонах між Дністром та Дніпром, мали тісні відносини та входили до складу більшості з них.

Четвертий розділ „Раннє середньовіччя. Праукраїнські держави“ розглядає найменш вивчений (через брак писемних джерел) в українській історії період ранніх слов'ян. У той час на території України сформувалися праукраїнські племінні союзи, які мали ранню форму державності, — спочатку анти і склавіни, пізніше поляни (руси), дуліби (волиняни), деревляни, хорвати, уличі, тиверці та сіверяни.

П'ятий розділ „Класичне і пізнє середньовіччя. Перші українські держави княжої доби“ розпо-

чинається описом Русі — першої давньоукраїнської держави, могутньої імперії у Східній Європі. Внаслідок розпаду Русі на українських землях сформувалися Київська, Турово-Пинська, Переяславська, Чернігівська, Волинська та Галицька землі-княжіння. Останні внаслідок феодального дроблення ділились на менші удільні князівства, серед яких окремо розглянуто Подільське та Белзьке, які мали дещо відмінну історію. Далі розглянуто об'єднану Галицько-Волинську державу (Королівство Руси), яка продовжила розвиток руської (давньоукраїнської) культури до кінця XIV ст. Також подано кримські пізньосередньовічні князівства: Кирк-Ер, Ескі-Кермен та Феодоро.

Шостий розділ „Ранньомодерний період. Держави козацької доби“ розпочинається темами „Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Польського королівства“ й „Українські землі у складі Речі Посполитої“, оскільки після навали Батия та подальшого монголо-татарського іга у XV ст. українці втратили державність. Першою спробою її відродити була Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького, внаслідок якої утворилась Козацька держава, яка невдовзі розділилась на Правобережну та Лівобережну Гетьманщини. Тут також розглянуто українські козацькі автономії: Запорозжя та утворені після його ліквідації у 1775 р. Задунайська Січ, Бозьке, Чорноморське (Кубанське), Дунайське (Новоросійське) та Азовське війська, які продовжили українську державність до середини XIX ст. На Кримському півострові в той час існувало Кримське ханство.

Передостанній розділ „Класичний та пізньомодерний періоди. Держави доби національних революцій“ розпочинає тема „Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій“, оскільки наприкінці XVIII ст. російська влада ліквідувала автономію Лівобережного Гетьманату та розділила разом з Австрією решту українських земель, які перебували у складі Речі Посполитої. Після Першої світової війни українці підтримали хвилю національних революцій в Європі, проголосивши

на українських землях у складі Російської імперії у 1917 р. Українську Народну Республіку, яка в період гетьманства П. Скоропадського відома як Українська Держава. Як важливо зазначено, до неї на правах федерації прагнули приєднатись Кубанська Народна Республіка та Кримська Народна Республіка. 1918 р. на українських землях у складі Австро-Угорщини проголошено Західноукраїнську Народну Республіку, яка незадовго об'єдналась з УНР в єдину Соборну українську державу. Видання також містить цікаву інформацію про маловідомі самопроголошені Гуцульську та лемківські (Гладишівську, Команчанську та Лемко-Русинську) республіки, українські повстанські республіки проти радянської окупації на Київщині (Холодноярська, Медвинська, Чорного Лісу, Млівська, Гуляй-Поле). Тут також розглянуто квазідержави (радянські маріонеткові уряди): УНРРад, Одеська РР, Донецько-Криворізька РР, РСР Тавриди, Кримська РСР, Галицька СРР. Закінчується розділ статтею про довоєнну Українську СРР.

Останній розділ „Новітній період. Держави сучасної доби“ містить теми про українські держави від початку Другої світової війни: Карпатська Україна, Українська Держава (УДП), упівські повстанські республіки (Олевська, Колківська, Космацька, Українська Повстанська Республіка Закарзоння), Українська РСР та, звісно, незалежна Україна.

В „Атласі історії української державності“ вміщено 55 карт, більша частина з яких у масштабі 1 : 5 500 000. Карти з більшим територіальним охопленням виконані у масштабі 1 : 10 000 000, а з меншим — переважно 1 : 4 000 000.

Видання багате на ілюстрації.

Незважаючи на кілька дрібних неточностей, цей картографічний твір популяризує справжню українську історію, незаангажовану міфами про „спільну історію“, „відсутність власного державотворення“, особливу місію сусідніх народів тощо.

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ

Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847—1914). Збірник документів і матеріалів / Упорядники: Г. Борак, В. Баран, Л. Гісцова, Л. Демченко, О. Музичук, П. Найденко, В. Шандра; відповідальний редактор Г. Борак. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. — LXII; 810 с.: іл.

Збірник документів і матеріалів „Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847—1914)“ містить документи державних органів, які намагалися регулювати прояви українського руху в освіті, громадському та літературному житті. Незважаючи на те, що кількість опублікованих документів щодо заборони російським царизмом української мови в XIX—XX ст. доволі значна, автори рецензованого збірника зуміли віднайти та опрацювати

нові архівні та рукописні фонди бібліотек. Вони зібрали 296 документів, 232 публікуються вперше, які відтворюють історію державного регулювання мовного питання на території українських губерній Російської імперії, розкривають різні форми протистояння влади та української еліти на ниві формування української нації. Хронологічно документи охоплюють другу половину XIX — початок XX ст., тобто від розгрому Кирило-Мефодіївського братства до Першої світової війни. Вони

переконливо доводять, що російська держава і російська церква перешкождали функціонуванню української мови не епізодично, а систематично протягом тривалого часу. Мову багатомільйонного народу внаслідок ідеологічних маніпуляцій було поставлено поза законом, а спроби відстоювати право на її безперешкодне й повноформатне функціонування переслідувано. Основна причина таких дій — імперські амбіції щодо домінування російської мови як потужного засобу інтегрування українського етносу в російську державу.

Масштаб і бруталність боротьби російського царизму з українською мовою та народними традиціями простежується у більшій частині документів рецензованого збірника. Назвемо лише окремі з них: „Про недопущення поширення українофільських ідей та друкованих і рукописних творів членів Кирило-Мефодіївського братства“ (№ 3); „Про переведення студентів Київського університету братів Тараса та Йосипа Рильських до Казанського університету за „неуместное сближение с крестьянами с предосудительной целью“ (№ 10); „Про підтвердження відомостей щодо появи студентів Київського університету на лекціях у національному вбранні та виконання польського гімну на концерті в залі університету“ (№ 11); „Про розслідування випадку одержання протоієреєм Троїцького собору в м. Радомишль Гороновським книж українською мовою“ (№ 19); „Про затримання поліцією дворянина М. Вілігорського за появу в українському національному вбранні на вулицях Києва“ (№ 26); „Про необхідність вжиття заходів проти намагання „некоторых малоросов“ повернути свій народ до рідної мови оскільки „никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может“ (№ 41); „Про заборону розповсюджувати львівський літературно-політичний часопис „Мега“ (№ 54); „Про заборону друкування українською мовою творів М. Кропивницького „Доки сонце зійде — роса очі виїсть“ (№ 123), драми П. Мирного „Лимерівна“ (№ 134), повісті І. Нечуя-Левицького „Микола Джеря“ (№ 136), рукопису Б. Грінченка „Оповідання“ (№ 141), творів Г. Бораковського „Маруся Чурай“ (№ 147) та А. Яковленка „Ніч на Івана Купала“ (№ 148); „Про заборону виголошувати промови українською мовою під час урочистостей з нагоди відкриття пам'ятника І. Котляревському в Полтаві“ (№ 216).

18 липня 2013 р. виповнилося 150 років від затвердження імператором Росії Олександром II таємного Валувєвського циркуляру, в якому брехливо і підступно стверджувалося, що „большинство самих малоросов упрекают в сепаратистских замыслах, враждебных к России и гибельных для Малороссии“. Цей циркуляр відкрив собою епоху репресивних заходів російської імперської влади щодо українського руху на етапі його модернізації. Було заборонено українську мову у сфері художньої, просвітницької та публіцистичної літератури з метою припинення „распространения в народе посредством печати мысли о самосто-

ятельности малорусского языка и народности“ (№ 66). Під цю заборону підпадали твори І. Франка, М. Драгоманова, О. Кониського, М. Костомарова, Б. Грінченка, О. Потебні, І. Нечуя-Левицького, С. Воробкевича, К. Біликівського, М. Кропивницького, М. Гоголя, М. Старицького, С. Єфремова, П. Яковенка, Г. Сурмаченка, Я. Жарка, А. Молодченка, М. Виноградової та багато інших письменників, учених, публіцистів.

78 документів яскраво свідчать про те, що особливе значення в утвердженні й розвитку української мови мала творчість Т. Шевченка, яка викликала найбільше занепокоєння уряду і слугувала підставою для Валувєвського циркуляру та Емського указу. Про це свідчить, зокрема розпорядження попечителя Київського навчального округу про вилучення творів П. Куліша, Т. Шевченка, М. Костомарова з бібліотек навчальних закладів (№ 4); Заборона друкувати наукові праці, окремі статті та спогади про Т. Шевченка (№ 71);

Заборона на ввезення в Росію виданої за кордоном брошури з твором Т. Шевченка „Перебендя“ (№ 154); Притягнення до відповідальності мешканця с. Красилівка Остерського повіту Г. Матвієнка за переховування та розповсюдження заборонених творів Т. Шевченка та інших українських видань (№ 219); Постанова Синоду за донесенням харківського архієпископа Арсенія про заходи щодо вилучення з бібліотек, шкіл і читалень, а також із продажу петербурзьких видань „Кобзаря Т. Шевченка“ (№ 267).

Дуже не простим було служіння українській справі П. Куліша, оригінальні твори якого та переклади творів зарубіжної класики українською мовою,

самобутній український правопис (т. зв. кулішівка) рекомендувалося „Совершенно не дозволять к печати“ (№ 4, 31, 33, 100, 107, 111, 117, 137).

Заборонялися переклади українською мовою російськомовних творів (№ 161), ввіз до Росії львівських часописів „Діло“, „Народ“ (№ 167, 168). Видання „Російсько-українського словника“ Є. Тимченка було дозволено за умови заміни у назві слова „український“ на „малоросійський“ (№ 182). Догану отримав учитель Чернігівської губернської гімназії О. Тулуб, який, виконуючи обов'язки цензора „Губернських ведомостей“, схвалив до друку українські прислів'я та приказки (№ 16). Заборонено було вивчати побут чумаків (№ 31).

Особливе занепокоєння викликали намагання українофілів створити систему освіти для простого народу народною мовою. Недільні школи і читальні були закриті (№ 29), заборонялося поширювати серед селян книжки українською мовою (№ 65). О. Муханов не був обраний на посаду Чернігівського губернського предводителя за його ліберальну позицію щодо навчання дітей у народних школах українською мовою (№ 215).

Наслідки валувєвської законотворчості для українського народу були важкими: якщо в 1860—1863 рр. друком з'явилося 114 назв книжок

українською мовою, то у 1846—1869 рр.— лише 24.

Валуєвська заборона української мови була виявом боязні російської влади перед українським національним рухом. Київський генерал-губернатор М. Анненков з острахом заявив, що українофіли, „опираючись на отдельность языка, стануть притязать на автономность Малороссии“ (№ 37), а обер-прокурор святийшого синоду О. Ахматов заперечував не так впровадження розмовної народної мови в шкільництво, як спробу створити „малорусскую литературу“. „Малорусские патриоты,— на його думку,— не ограничиваются мыслию создать свою особую литературу, но простирают виды и на политическую отдельность Малой России от нашего общего отечества“ (№ 57).

Думка про те, що українська література, основана на народній мові, провокуватиме в майбутньому відокремлення України від Росії, лягла й в основу Емського указу, схваленого імператором 18 травня 1876 р. (№ 70). До появи указу спричинилася доповідна записка помічника попечителя Київського навчального округу, відомого українофоба М. Юзефовича, який відзначився ще під час викриття Кирило-Мефодіївського товариства. Указ забороняв публікувати не лише оригінальні твори українською мовою, а й українські переклади з будь-яких мов, у тому числі й російської; провадити театральні вистави й концерти українською мовою; друкувати українські тексти під нотами пісень та колядок, поширювати нотні зошити М. Лисенка „Збірник українських пісень та „Музика до Кобзаря Т. Г. Шевченка“ (№ 78, 89, 93, 145). Встановлювався ретельний нагляд за політичною благонадійністю вчителів і викладачів. З бібліотек усіх нищих та середніх училищ підлягали вилученню раніше надруковані українською мовою книги, заборонені указом. Було заборонено друкувати портрети українських письменників та історичних діячів і малюнки історичних пам'ятних місць з віршованими підписами (№ 92). Департамент поліції дав розпорядження вислати І. Франка за кордон в разі його прибуття до Росії (№ 157), а на М. Русова в Полтавському губернському жандармському управлінні було складено протокол щодо його співпраці з Науковим товариством ім. Шевченка у Львові (№ 204).

Низка документів (№ 5, 19, 36, 37, 38, 42, 56, 57, 62, 89) характеризує боротьбу за функціонування української мови у сфері церковної відправи (наприкінці XIX ст. була лише російська). Переклади Святого Письма українською мовою забороняв Синод, а проповіді українською мовою мали винятковий характер. Українізація церковного життя, на думку владних чинників та Російської православної церкви, підривала позиції панівної російської мови та непохитність тріади єдина держава — єдина церква — єдина мова. Влада боялася можливих політичних наслідків, які могли завдати державі переклад Біблії українською мовою „сепаратистами-хохломанами“ (№ 36).

20 січня 1910 р. той самий П. Столипін, „заслуги“ якого так високо оцінила українська влада, категорично заборонив реєстрацію „инородческих обществ“, передусім українських і єврейських,

що, на його думку, створювалися з метою розвитку „національно-политического самосознания“ (№ 257).

Опубліковані в Збірнику документи свідчать про те, що ставлення до мови розкололо місцеву еліту, яка по-різному розглядала проблему походження власного народу та його історію. Якщо українофіли оцінювали мову як засіб єднання з народом, можливість чинити опір наступу імперії на все українське, то „малоросійська“ спільнота, що орієнтувалася на Росію як на імперський центр цивілізаційного розвитку, розглядала Україну як периферію, а сама була поставлена в становище провінційної, що формує систему психологічних комплексів у суспільній свідомості. З одного боку, вона жила відчуттям зверхності і зневаги до всього українського: культури, мови, історії, української нації, її героїв та традицій, з другого — відчувала свою меншовартість, вторинність, неповноцінність поряд із „великою імперською російською нацією“. Таких людей І. Франко назвав „елементом, якому тяжко й ім'я придумати, за якоюсь різномастою купою людей, у яких спільною підставою акції являється хіба спільна ненависть до свого рідного, спільна невіра в органічний зріст народу і його свідомості, погоня за особистою кар'єрою і спільна дволичність та безхарактерність“.

Попри всі негаразди, „українська мова в Росії у XIX ст. виявилася,— як твердив у вступній статті П. Гриценко,— стрижнем багатовікової традиції українськості і ця традиція, всупереч системним заборонам і переслідуванням мови й української ідеї загалом, продемонструвала життєдайність, здатність мобілізувати до дії, незважаючи на високу ціну — зламані життя, понівечені долі, трансформовану й пригамовану етнічну (національну) самосвідомість багатьох українців. Заборонні заходи перетворилися на каталізатор активних дій і консолідації творчих сил, які спрямовувалися на формування й усталення української ідентичності“.

Отже, публікація збірника документів і матеріалів „Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії“ — надзвичайно важлива, державної ваги справа. Опубліковані в ньому документи переконливо доводять, що мова і культура були і є головними чинниками формування та функціонування української національної ідентичності, що боротьба за українську мову — це боротьба за українську владу, а цивілізаційна війна, яка триває в незалежній Україні, перетворюється на війну національних ідентичностей. Відповідно до завдань творення „русского мира“, зовнішня політика Росії щодо України, як і діяльність Московського патріархату, мають відверто антиукраїнський характер. Новітні валуєви, юзефовичі продовжують поширювати міф про лінгвістичну близькість української і російської мов, хоча насправді засилля російської мови в Україні — російських мас-медіа, російської попси і московського попівства мають на меті зробити в майбутньому Україну без українців.

Степан ГЕЛЕЙ

Рух опору в Україні: 1960—1990. Енциклопедичний довідник: Друге видання / Передмова Осипа Зінкевича, Олесея Обертаса.— К.: Смолоскип, 2012.— 896 с. + 64 іл.

2006 р. вийшло перше ґрунтовне видання „Міжнародного біографічного словника дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР“ у 2-х частинах, укладене Харківською правозахисною групою, зокрема Євгеном Захаровим та Василем Овсієнком. Плідні зусилля докладає в цій царині й Вахтанг Кіпіані. 2011 р. з'явилася й третя частина згаданого словника. В цих книгах налічується 333 авторські поіменні статті та 110 довідкових статей під рубрикою „Глосарій“, підготовлених Є. Захаровим, О. Зінкевичем, І. Раппом та В. Овсієнком. Однак до згаданого видання з різних причин не увійшли біографи багатьох осіб, переслідуваних комуністичним режимом за участь у правозахисному та національному русі 1960—1990-х рр.

Створити найповніший довідник руху опору взявся колектив видавництва „Смолоскип“, очолюваний його засновником (1967), одним з найактивніших закордонних популяризаторів українського резистансу, потужним ретранслятором у вільному світі прагнень українського народу до демократії й незалежності Осипом Зінкевичем. Від задуму (1982) до його реалізації сплило багато часу, сповненого не лише добором матеріялу та написанням статей, а й докорінними політичними зрушеннями в українському суспільстві, які істотно вплинули на зміст та обсяг підготовчої роботи. 2006 р. після консультацій з колишніми політв'язнями та правозахисниками проєкт довідника набув конкретних обрисів і перейшов у площину реалізації. 2010 р. за редакцією Осипа Зінкевича з'явилося перше видання енциклопедичного довідника „Рух опору в Україні: 1960—1990“, а 2012 р.— друге, доповнене.

Під час підготовки оновленого довідника використано матеріяли 123 осіб — адептів самостійництва, колишніх в'язнів сумління, правозахисників, письменників, діячів науки, культури, мистецтва, у тому числі й дослідників опозиційного руху в Україні від початку руху шістдесятництва до проголошення незалежності України. Учасники попереднього етапу національно-визвольної боротьби 1940—1950-х рр. заслуговують на окреме енциклопедичне видання, яке щойно проєктується. Такий же принцип застосовано до інформації про долю героїв книжки після 1990 р. Щоправда, цей підхід не стосується бібліографії, яка є докладною, враховує україномовні й іншомовні публікації, як вітчизняні, так і закордонні. Редко-

легія довідника намагалася уникати ідеологічного чи партійного забарвлення статей, зосереджуючись лише на конкретних фактах. З метою дотримання об'єктивної характеристики руху статті про його учасників подаються у довіднику без значення їхньої національності. З цією ж метою публікуються біографи осіб з інших республік СРСР, які виступали з протестами проти політичних репресій в Україні, діяли спільно з українцями в концтаборах, підтримували їхню боротьбу після звільнення.

На особливу увагу заслуговують статті про діяльність української діаспори та її чільних діячів у царині захисту прав і свобод, декларованих Конституціями СРСР та УРСР, Заключним актом Народи з безпеки та співробітництва в Європі (1975), Загальною декларацією прав людини (1948), іншими міжнародними пактами й конвенціями, ратифікованими СРСР. Потужні інформаційні та протестні акції в країнах вільного світу сприяли порятунку багатьох політично переслідуваних в Україні. Відомості про це рідко перетинали межі „залізної завіси“ й тому не повною мірою усвідомлені громадськістю ще й нині.

Головним джерелом інформації для підготовки статей щодо руху опору в Україні слугувала найбільша в світі добірка документів і матеріялів Музею-архіву українського самвидаву при видавництві „Смолоскип“. Рецензований довідник став найповнішою збіркою уніфікованої, ґрунтовної й високоякісної інформації про опозиційний рух в Україні завершального періоду національно-визвольної боротьби.

Заслуговує на позитивну оцінку досконало продумана структура книжки як стосовно інформативності матеріялу, так і щодо зручності користування довідником. Насамперед системним ключем до ідентифікації місця й ролі тієї чи іншої особи, підпільної організації, групи в русі опору в Україні 1960—1990 рр. є стаття директора Музею-архіву українського самвидаву при видавництві „Смолоскип“, літературознавця й історика Олесея Обертаса. Підрозділи статті „Шістдесятники“, „Самвидав“, „Дисиденти“, „Перебудова“ відтворюють основні складові завершального етапу визвольних змагань українського народу в ХХ ст. Стрижневий компонент довідника становлять 875 поіменних статей про чоловічих учасників опозиційного руху. Ґрунтовне розуміння цього руху як історичного процесу, унікального явища

постмілітарного періоду в його багатоманітності й мультилатеральності в політичному, функціональному й просторовому аспектах забезпечують 115 тематичних статей про вітчизняні й закордонні організації, групи, комітети та найважливіші події. Переконалим мірилом обширу української іншомовних закордонних, а також підпільних, позацензурних, самвидавних, а в часи перебудови — відкритих неформальних вітчизняних пресових видань стали статті про 385 часописів із зазначенням їх назв та місця виходу у світ. Майже кожна позиція довідника супроводжується докладною, старанно скомпонованою бібліографією з підрозділами щодо персоналії: „Публікації“, „Твори“, „Література“, а для деяких діячів руху опору, відомих науковців додатково — „Заяви, протести“, „Листи, звернення“, „Статті, рецензії, дослідження“, „Упорядник“, „Переклади“, „Інтерв'ю“ тощо. При цьому для укладання бібліографії використано публікації з 121 українсько- та російськомовного друкованого часопису, а також 36 іншомовних.

Книжка ілюстрована високоякісними світлинами. Кожна іменна стаття супроводжується персональною фотографією. Крім того, видання містить чотири 16-сторінкові вкладки з унікальними групами та жанровими документальними світлинами, переліком відтворених на них осіб та подій, місця й дати фіксації зображення. Наочно ілюструють титанічну працю „Смолоскипа“ та інших діяспорних видавництв 119 світлин обкладинок українських та іншомовних видань документів руху опору, заборонених цензурою самвидавних творів та книжок переслідуваних спецслужбами авторів. Про діапазон реакції чужоземної преси на несанкціоновані події в Україні дають уявлення світлини з добірками десятків публікацій про антирежимний опір та знаковий самвидав, наприклад, праця В. Чорновола „Лихо з розуму“ і дослідження І. Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?“ У книжці опубліковано також взірці неформальної періодики 1988—1991 рр. У ній вміщена фотозбірка найважливіших урочистостей, зустрічей, презентацій, прес-конференцій, семінарів, інших подій, які відбувалися в незалежній Україні на відзначення важливих дат руху опору, вшанування живих та увічнення пам'яті померлих борців за волю України. Закінчують фотогалерею світлини книжок авторства учасників руху та творів про колишніх в'язнів власного сумління. Окрім підписів безпосередньо під світлинами, упорядники книжки додали окремих показчик „Фото на вкладах“.

Доречно вміщено в додатках довідника текст „Загальної декларації прав людини“, проголошеної ООН 10 грудня 1948 р., але яка не втратила актуальності донині через ігнорування або вибіркове, часто позірне, дотримання низки найважливіших її статей. Наприклад, щодо особистої недоторканності, тортур та приниження гідності, рівності перед законом, незалежності і безсторонності суду, безпідставного позбавлення майна, свободи мирних зборів, нефальсифікованих виборів, соціального забезпечення, задовільної винагороди працівника, яка має забезпечити йому та його сім'ї гідне існування і необхідний життєвий рівень.

Важливим додатком є також добірка статей Кримінального Кодексу УРСР, за якими засуджували учасників українського правозахисного та опозиційного руху. Сприяє кращому розумінню тексту перелік аббревіатур, який можна використовувати не лише в зазначеному випадку, а й під час ознайомлення з іншими публікаціями, не зрідка начиненими низкою не завжди зрозумілих аббревіатур.

Довершує позитивне враження від видання ошатна обкладинка та зразкова поліграфія на високоякісному крейдяному папері.

Водночас книжка налаштовує на роздуми щодо нинішньої долі України та її народу. Чи про „таку“ державу мріяли її герої в мирному, ненасильницькому підпіллі, у в'язницях, „психушках“ і концтаборах? Задля досягнення мети вони не лише втрачали життєві перспективи, фахову працю, сімейний затишок, свободу, здоров'я, а то й життя. Це був етап беззбройних змагань, але смерті були реальні (Богдан Грицина, Василь Стус, Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко, Гелій Снегірьов та ін.). Зважаючи на специфіку видання, в ньому не зазначено, хто з творців новітньої України, її незалежності залишився біля державного керма. Мало віриться, але може нагадає ця книжка сучасним вершителям долі народу, кому завдячують вони своїм карколомним злетом на владний Олімп. Наразі більшість колишніх політв'язнів живе у найскромніших помешканнях, вони ледь зводять кінці до купи за мізерну пенсію, якої часто не вистачає навіть на ліки.

Насамкінець зазначимо, що рецензований довідник не позбавлений окремих огріхів та неточностей, зумовлених передачею за кордон текстів на фотоплівках та мікрописом, не завжди читабельних, що відкриває перспективу третього його видання.

Юрій ЗАЙЦЕВ

Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення / [М. В. Аліман, Л. Г. Войнаш, С. Д. Гелей та ін.]; за ред. С. Д. Гелея.— Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2013.— 976 с.; 650 іл.

Тривалий час у нашій науці проблеми теорії, історії та практики кооперації розглядалися фрагментарно, і такому унікальному явищу,

як кооперація, надавалося другорядне значення. Майже повністю заперечувалася будь-яка роль цього господарського і соціокультурного феномена

під час розв'язання економічних і соціальних проблем. У науці спостерігалися загальна недооцінка ролі соціокультурних передумов в історичному розвитку, вузьке розуміння економічної демократії і духовних цінностей, які відкривають можливості для якісних змін на основі еволюційних процесів. Нині дедалі більше усвідомлюємо, що проблеми українського кооперативного руху надзвичайно актуальні, а справжньою кооперативною системою є кооперація другої половини XIX — 30-х рр. XX ст. Яскравим свідченням такого розуміння проблеми є колективна монографія учених кафедри історії і політології Львівської комерційної академії та інших навчальних закладів країни „Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення“ за редакцією С. Гелея. В ній автори висвітлили сутність споживчої кооперації, її місце та роль в історичному й економічному процесі, розкрили основні етапи розвитку кооперативного руху та його вплив на господарське і суспільне життя країни. Вчені ґрунтовно дослідили організаційну динаміку, ідейні основи та національно-громадське значення українського кооперативного руху, цілями якого завжди були соціальна справедливість, права людини, економічна незалежність.

У монографії окремо наголошено на внеску кооперації в український національний рух та процес державотворення, простежено розвиток української кооперативної ідеї в контексті загальноєвропейського та світового кооперативного руху, істотно доповнено уявлення про традиції українського кооперативного руху.

Хронологічно праця охоплює період від середини XIX ст., тобто від моменту зародження кооперативної ідеї та створення перших кооперативних організацій і до відродження класичної кооперації в Українській незалежній державі. Вона складається з передмови, вступу, одинадцяти розділів та післямови.

У вступі визначені актуальність теми і стан наукового опрацювання проблеми, поставлена мета та відповідні дослідницькі завдання, методологія і наукова новизна дослідження. У монографії здійснено комплексний історико-економічний аналіз здобутків і прорахунків в діяльності споживчої кооперації протягом другої половини XIX — початку XXI ст.

Перший розділ присвячено історіографічному огляду проблеми. Зокрема, зроблено висновок про те, що різні її аспекти досліджували десятки фахівців-істориків, економістів, соціологів, правників, які зазвичай уникали фактологічних помилок та застарілих теоретичних формулювань. Втім, незважаючи на незаперечні успіхи вчених у вивченні кооперативної проблематики, очевидна гостра потреба узагальнити великий фактичний матеріал та розглянути історію української кооперації з позиції сьогодення.

Другий розділ монографії „Генеза кооперативної думки“ присвячено розгляду питань, пов'язаних із виникненням кооперативної ідеї в країнах Захід-

ної Європи та в Україні. Із дослідження випливає, що кооперативна думка формувалася насамперед під впливом найпопулярніших у XIX ст. соціальних вчень, а ідеологи кооперації розглядали кооперативні організації як добровільні самоврядні об'єднання людей, що прагнули не лише до задоволення власних матеріальних потреб, а й до утвердження високих морально-етичних ідеалів спільнот, до утворення шляхом кооперування населення справді вільного і справедливого суспільства. Стосовно розвитку кооперативної ідеології автори монографії стверджують, що українська кооперація не тільки засвоїла основні засади кооперативної теорії країн Західної Європи, а й відродила традиційні цінності національного способу життя.

У наступних третьому—десятому розділах у строгій хронологічній послідовності розглянуто передумови та специфіку створення перших кооперативних організацій на західно- та східноукраїнських землях; простежено процес формування системи споживчих кооперативів (1890—1914), показано зростання числа кооперативних структур та створення перших кооперативних союзів. Відомо, що цей процес значною мірою залежав від політики центральної та місцевої адміністрації. На західноукраїнських землях, де політична авра була ліберальнішою, кооперація досягла вагоміших результатів. Попри плани денационалізації й асиміляції українців, які вношували окупаційні режими, Польща все ж таки була європейською, парламентською, порівняно демократичною державою. Її кооперативний закон від 29 жовтня 1920 р. дав можливість українцям створювати національні кооперативні спілки та інші об'єднання.

Автори справедливо наголошують на тому, що засадничі ідеї української кооперації переглядали, доповнювали новими положеннями, дотримання яких мало забезпечити адаптацію діяльності кооперативів до умов російської та польської державности, законів Австро-Угорщини та Румунії. Ідеологічна доктрина української кооперації передбачала орієнтацію на власні сили, перетворення кооперативів на незалежні організації, що забезпечували економічні основи самостійного розвитку нації. У зв'язку з цим українська кооперація була економічною основою державотворення в роки Українського національного зриву 1917—1921 років. Автори монографії переконливо доводять, що факт наявності національної економіки у формі „кооперативної республіки“ став важливою зброєю у боротьбі за незалежність.

Аналізуючи велику кількість фактичного матеріалу, автори книжки стверджують, що споживча кооперація за роки радянської влади перетворилася на додаток до державних торговельно-виробничих структур. Державні органи втручалися у її діяльність, нав'язували різні завдання, встановлювали посадові оклади та штатні розписи.

Цінність цього монографічного дослідження полягає не лише в суто пізнавальному аспекті.

Вивчений і узагальнений історичний досвід підказує можливості вирішення сучасних проблем кооперативного будівництва. Йдеться, зокрема, про позитивне налаштування громадськості, довіру до колективних засад розв'язання проблем життєдіяльності, створення специфічних соціальних характеристик інтелігенції, які дали б можливість їй відіграти роль ідеолога й організатора кооперативного життя, подолання економічного опору з боку приватновласницького середовища, інші неприйнятні для кооперації тенденції.

В одинадцятому розділі „У міжнародному кооперативному русі“ автори основну увагу зосередили на участі українських кооператорів у діяльності міжнародних кооперативних структур. Вони наголошують на потребі проведення широких наукових досліджень, які дадуть можливість на якісно вищому рівні формувати інтеграційну політику української кооперативної системи та ефективніше визначати стратегію і тактику розвитку споживчої кооперації в умовах глобалізації.

Реалізацію таких програм досліджень доцільно здійснювати спільно з європейськими кооперативними інституціями із залученням коштів технічної допомоги Євросоюзу.

Без перебільшення зазначимо, що назване видання має також енциклопедичний характер. Воно містить величезний, переважно вперше використаний фактологічний матеріал, оригінальні документи різних часів, біографічні характеристики найвидатніших кооперативних діячів, 650 світлин, 36 рисунків і 165 таблиць, іменний і географічний покажчики.

Загалом написано монографічне дослідження „Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення“ відзначається високим науковим рівнем, доброю літературною мовою й містить оригінальне художнє оформлення. Це, без перебільшення, — помітне явище у вітчизняній та світовій історико-економічній науці.

Олег КУПЧИНСЬКИЙ

Проект на два десятиліття

Географічна комісія НТШ від 2000 р. реалізує два видавничі проекти. Це часопис „Історія української географії“ (виходить двічі на рік у Тернополі) та „Постаті українського землезнання“.

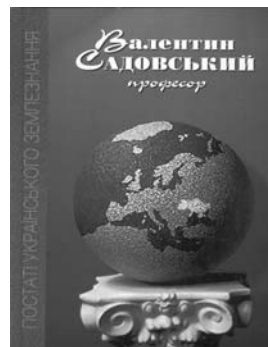
„Постаті...“ — це підготовка і друк 20-томної збірки праць визначних українських географів, які зробили вагомий внесок у національну науку, здебільшого маловідомих або й незаслужено забутих. Цей проект здійснюється під орудою д. чл. НТШ, заслуженого професора Львівського національного університету ім. І. Франка Олега Шаблія.

Проект передбачає видання 20-ти книг, кожна з яких присвячена одній особистості. Вже опубліковані томи Опанаса Ващенка (2000), Івана Тесли (2001), Олени Степанів (2002), Валентина Садовського (2003), Антона Синавського (2003), Каленика Геренчука (2004), Мирона Дольницького (2005), Петра Цися (2006), Володимира Кубійовича (2006), Степана Рудницького (2007), Володимира Геріновича (2008), Юрія Полянського (2010), Григорія Величка (2012). До друку готується 14-та книга „Доктор географії Володимир Огоновський“ (2013). 15-та книга буде присвячена історикові та географу Миронові Кордубі (2015).

Йдеться головню про вчених, які працювали переважно у ХХ ст., тобто у період складного становлення та ще складнішого процесу розвитку модерної національної географічної науки. У багатьох випадках „забуття“ деяких із

них пов'язане з їхньою національно свідомою позицією як громадян і науковців — переважно членів НТШ (Г. Величко, С. Рудницький, В. Герінович, В. Кубійович, В. Садовський, А. Синавський тощо). Більшість з названих учених — вихідці із західноукраїнських земель. Та й такі т. зв. східняки, як В. Садовський, В. Геренчук, П. Цись, А. Синавський, О. Ващенко, прямо або опосередковано пов'язані з Галичиною — працювали чи тимчасово жили у Львові. Наприклад, визначний український економіст, соціолог, економіко-географ і політичний діяч Валентин Садовський (1876—1947) — двічі міністр в урядах Центральної Ради, — працював у Львові як емігрант (1922—1926), був співавтором „Атласу України і сумезних країв“ (1937) за ред. В. Кубійовича, підтримував тісні наукові стосунки з ученим. Багато з них були репресовані, в т. ч. розстріляні або померли у тюрмах ГУЛАГу (С. Рудницький, В. Садовський, Г. Величко). Доля в'язнів ГУЛАГу чекала і Ю. Полянського, М. Дольницького, В. Кубійовича та І. Тесли, якби вони вчасно не перемістилися наприкінці війни на Захід. А доля О. Степанів — героїні визвольної боротьби і вченої-географа — відома всім.

Слід наголосити, що особливо працездатний процес підготовки матеріалів до кожної книги: пошуки текстів праць, біографії учених, оцінка їх внеску в українську модерну географію, а також, що головне, підбір наукових, а то й науково-популярних праць, їх редагування (передовсім наукового) та ін.

Кожна книга поділена на кілька частин. Дві головні: біографічний нарис про вченого і його наукові праці. Звичайно, в кожній з них є нюанси структурного і змістового характеру, залежно від обсягу біографій учених чи тематики їхніх наукових праць.

Кожен том починається вступним словом чи передмовою відповідального редактора. Завдання його — лапідарно розкрити місце вченого, якому присвячена книга, в історичній схемі модерної української географії:— зародження—становлення—розвиток. Так, наприклад, підкреслено, що Г. Величко був першим географом-українцем, доктором філософії на стадії зародження новітньої національної географії; а С. Рудницький започаткував етап її становлення, вивів її теорію і методику на широкі європейські простори; О. Степанів, І. Тесля та В. Кубійович (останній особливо своїм „Атласом“ та „Географією“) завершили етап її становлення; В. Садовський економізував антропогеографію, розробив теоретичні основи економічної географії, а С. Рудницький, В. Геринович, А. Синявський та М. Дольницький обґрунтували місце географії у системі наук, її структуру, об'єкт, предмет і методи дослідження та ін.

Мало не кожний з географів зробив внесок не лише в теорію своєї науки, але й у країнознавство, особливо географічне українознавство, краєзнавство і, що дуже цінне, в шкільну географію.

Для початку ХХ ст. і навіть у 20—30-х роках актуальною проблемою українознавства було наукове обґрунтування України як феномена на фізико-, етно-, економіко- і політико-географічній карті світу та Європи. Тут ішлося про територію і межі майбутньої національної держави. Цю проблему розв'язали С. Рудницький (монографія „Українська справа зі становища політичної географії“, 1923), В. Геринович (частина книги „Економічна географія України“, 1920), М. Дольницький (стаття „Україна як географічна індивідуальність“, 1931), В. Кубійович (знаменита книга „Географія українських й сумежних земель“, 1938, 1943) та ін.

Підготовка і видання підручників та навчальних посібників для початкової (народної), середньої (загальноосвітніх шкіл і гімназій) та найвищих шкіл,— все це було прерогативою мало не усіх названих учених. І не лише з географії України, але й країн світу (А. Синявський, Ю. Полянський, В. Садовський). Додамо, що більшість з них мало не все життя працювала у сфері освіти.

У першій частині кожної книги подано різні аспекти життєвої і творчої біографії вченого. Тут і життєпис — місце народження, інформація про батьків, про соціальний статус, віросповідання,

місце навчання, здобуття вищої освіти. Здійснено періодизацію життєпису кожного вченого.

Але основне — характеристика творчого доробку дослідника, його внеску у національну і світову географічну науку. Аналіз творчих біографій свідчить, що українські вчені прискорено пройшли період становлення своєї науки на підставі освоєння й подальшого розвитку модерної європейської географії кінця ХІХ — початку ХХ ст. Зробили внесок у розвиток мало не в усі галузі вже тоді дуже диференційованої цієї науки: у загальну й описову (регіональну), у фізичну й економічну географію, у методику досліджень і картографію. До речі, вони пришвидшили і становлення національної картографічної науки та практики (тут слід згадати надзвичайно цінні „Атлас України й сумежних країв“ (1937) під орудою В. Кубійовича та інших учених і видану С. Рудницьким у Відні (1918) велику фізичну карту України („від Сяну до Дону“ і навіть по Волгу, де жили у розселенні українці).

Закінчується розділ короткою хронологічною таблицею біографії вченого.

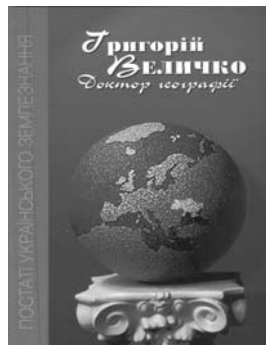
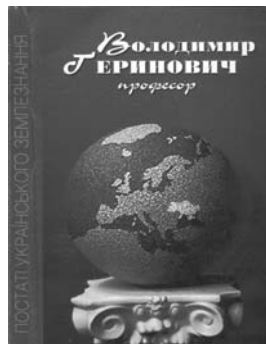
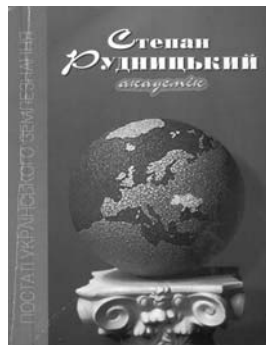
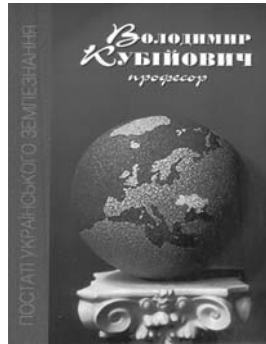
Основне у цьому проекті є представлення у ньому найважливіших наукових, науково-методичних і науково-популярних праць українських учених-географів. Уже відзначалося, що це передовсім праці з теорії географії. Зокрема, у книзі „Академік Степан Рудницький“ повністю подана його велика праця „Нинішня географія“ (1905), якою започатковано теоретичний фундамент національного землезнання (проблема об'єкта і змісту науки, її меж, дослідження законів і закономірностей явищ та процесів на земній поверхні, проблеми простору і часу в географії, принципові риси й етапи розвитку, методика географічних досліджень).

Так сталося, що більшість західно-українських географів першої половини ХХ ст. була антропогеографами, тобто вивчала економічну, політичну і демогеографію України чи її частини. Тому в окремих томах передовсім публікуються їхні статті чи частини монографій з географічного українознавства — суспільного, а не природничого напрямку. Зрозуміло, що серед географів другої половини ХХ ст. уже був поширений фізіоцентризм (К. Геренчук, П. Цись).

Заслужують на увагу опубліковані праці також із географічного краєзнавства. Оригінальними є обширний твір В. Кубійовича „З антропогеографії Нового Санча“ (1927), краєзнавчий нарис О. Степанів „Крим — ключ Чорного моря“ (1943), статті В. Гериновича

(наприклад, „Кам'янець-на-Поділлі“ чи „Наші Товтри“), науково-популярні праці М. Дольницького „Як постала найбільша пустеля світу?“ та ін.

Зазначимо, що в окремих томах подані наукові праці з демогеографії, зокрема етногеографії і

особливо з нової для цього часу геурбаністики — наукової дисципліни з географії міських поселень. Це праці В. Кубійовича, Г. Величка („Географічні умови розвитку міст в Україні“, 1930), М. Дольницького („Селитьба міського типу на Підкарпатській Русі“, 1924) і особливо О. Степанів („Сучасний Львів“ (1943). Ці та інші роботи учених з українознавчої тематики опубліковані у відповідних томах.

Мало не в кожному томі подано в окремому розділі наукові публікації про вченого і рідше — спогади про нього близьких чи знайомих. Так, про В. Кубійовича залишилися спогади А. Жуковського, З. Слоти, Р. Колісника, І. Стебельського, А. Шуляра. А про Григорія Величка — одного з перших дійсних членів НТШ (від 1899 р.) і його родину, наприклад, цікаво розповідають Л. Волошина та Я. Гнатюк.

У кожному томі представлено бібліографію наукових праць ученого і публікацій про нього.

У підготовці кількох книг із цього проєкту брали участь науковці не лише Львівського, але й Чернівецького національного та Тернопільського педагогічного університетів — Й. Свинко, В. Руденко, С. Кукурудза, І. Ковальчук.

Оформлення книг проєкту однотипне, але колористично розмаїте: на обкладинці, крім назви книги (наприклад, „Академік Степан Рудницький“), представлено символ географії — Земну кулю, яка тримається на давньогрецькій колоні з коринфським ордером. Художник — Ігор Дикий.

У кожній книзі є вклейки на крейдяному папері. Це фотографії, карти, рідше — рисунки пера і пензля О. Шаблія. На початку кожної книги поміщено портрет ученого, якому присвячена книга.

Таким чином, Географічна комісія НТШ розпочала добру і потрібну справу щодо підняття з небуття історичного доробку української географії на етапі її становлення — переважно у першій половині ХХ ст.

Олександра ВІСЬТАК

Августин Баб'як. Подвиг Митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920—1923) і його взаємини з урядом Польщі.— Тренто; Больцано, 2013.— 238 с.

Діяльність Митрополита Андрея Шептицького впродовж багатьох десятиліть досліджують не тільки українські історики Церкви і не лише його симпатисти. Навіть відверті противники не можуть заперечити вагомій ролі діяльності Шептицького для розвитку української Церкви зокрема і для всього народу. Серед науковців, які серйозно вивчають духовну спадщину цього Титана Духа,— доктор отець Августин Баб'як, дійсний член Західноєвропейського крайового НТШ.

Повне духовного героїзму і національного патріотизму життя Митрополита Андрея є надзвичайно великим і цікавим полем для серйозних історичних досліджень. Будучи борцем за свободу, він мужньо відстоював Богом дане право свого пригнобленого народу на духовну та національну незалежність. Своє життя він поклав на його жертвник і ні на мить, навіть у найважчі часи переслідувань, приниження та хвороби, не шкодував про свій вибір.

Митрополит на повен голос заявив про своє повернення до Церкви прабатьків, про те, що є українцем. На таке могла відважитися тільки високошляхетна, глибокодуховна та патріотична, надзвичайно смілива особистість. Польський граф, який заявив про своє повернення до українських коренів, що у середовищі тогочасної польської аристократії та багатій буржуазії сприймалося як опускання „до хлопства“, ставив себе поза законами того суспільства. Він поставив на кін титул, маєтності, адвокатську освіту, на здобутті котрої наполягав батько, і ступив на всипаний камінням і зарослий терням шлях до відродження свого народу і Церкви: народу приниженого, народу обкраденого, народу позбавленого державности

сильними ворожими сусідами, які, скориставшись нездатністю і незрілістю його верховників, залишили за ним лише право на злиденне існування, виснажливий труд і напівголдну смерть. Йому відібрали навіть право молитися рідною мовою, за рідним звичаєм виховувати і навчати дітей. Українець в тому часі не мав права на високооплачувану працю, на навчання у вищій чи навіть професійній школі, якщо він не задекларував себе католиком у латинському обряді, що у Польській Республіці означало визнати себе поляком.

Під час цього важкого для українців історичного періоду польський граф Роман Марія Шептицький називає себе одним із небагатьох патріотів того страдницького народу і стає на його захист.

Зі спогадів матері Софії (з Фредрів) довідуємося, що уже в дев'ятирічному віці він заявив про своє бажання стати греко-католицьким священиком, належати до Василіянського чину, чим дуже здивував рідних, які сповідували латинський обряд. Таке незвичайне для малої дитини рішення вразило батьків і вони його сприйняли як провидіння Господнє. Першою підтримала сина мати.

Підростаючи, хлопець міцнів у своїх переконаннях і у двадцятирічному віці вступив новиком у Добромильський василіянський монастир, де після постригу прийняв ім'я Андрей.

Одним із поштовхів до глибокого вивчення життєвого і пастирського подвигу митрополита Шептицького, за словами самого дослідника, є занадто довгий термін процесу беатифікації кир Андрея, розпочатий ще 1955 р. Він присвятив своє життя відродженню приниженої Церкви — Церкви свого знедоленого народу. Силою своєї віри утверджував її значення далеко поза межами провінційної

Галичини, пробуджував дух свободоловства, віри і надії у найтяжчі часи духовного занепаду, спровокованого війною, а саме: у період 1920—1923 рр., коли після закінчення Першої світової війни у старій Європі народжувалися нові держави, і Україна мала шанс увійти у число таких держав, та через політичну короткозорість своїх лідерів втратила таку можливість. Опинившись під владою більшовиків, Україна втратила будь-який шанс на державність: західні держави не бачили ні сенсу, ні можливості надавати їй економічну підтримку, а Ватикан, що першим у Європі визнав її незалежність, втратив інтерес до неї як такої, що опинилася у владі безбожної диктатури. Він звернув свій погляд до єдиної у Східній Європі католицької держави — Польщі, яка довела, що є державою, яка росте, розвивається. Тому остання без особливих труднощів домоглася приєднання до своїх територій такого ласого українського шматка, як Галичина.

Внаслідок спричиненої війною розрухи, Галичина була зруйнована як матеріально, так і духовно. Прагнення українців Галичини до національного і духовного відродження було надзвичайно сильним. Поляки ж бачили у цьому загрозу для своїх націоналістичних амбіцій відбудувати велику Польщу включно з Галичиною, що й стало головною причиною українсько-польської війни 1918—1920 рр. А провідною силою у здійсненні цих намірів була польська Римо-католицька церква, яку очолював львівський архієпископ Юзеф Більчевський (1900—1923). Водночас українська Греко-католицька церква, яка ідентифікувалася з українським народом, очолювана митрополитом Андреем Шептицьким (1900—1944), не могла стояти осторонь природних нагагань українців Галичини до державної самостійності. Це породило неприязнь польського уряду — відтак і польського народу — до Митрополита, якого виставляли зрадником держави, а, отже, і польського народу.

Польський уряд намагався усіма наявними засобами через дипломатичні канали показати перед світом галицьку проблему як внутрішню, та Шептицький виніс її як міжнародний конфлікт. Знану і глибокошановану особу у християнському світі, Шептицького поважали у Ватикані (н. п. монс. Г. Бенедетті), що створювало чималі проблеми для польських політиків, які намагалися усіма доступними методами усунути його з Галицького митрополічного престолу, а, отже, і з ариени національно-визвольної боротьби українців. І вихід було знайдено. Завдяки політичним інтригам польської дипломатії у ватиканських дикастеріях, було знайдено можливість переконати папу Пія XI у потребі делегувати митрополита до українських емігрантів за океан. Але там як апостольський візитатор до українських поселень на Американському континенті (США, Канада, Бразилія, Аргентина) він мав змогу спілкуватися із президентом Сполучених Штатів Ворреном Гардінгом. Відвідуючи країни Європи, зустрічався із монархами Бельгії, державним секретарем Великобританії Джоном Д. Грегорі та прем'єр-міністром Франції Пуан Куаре. Очевидно, що великих фі-

нансових результатів його поїздки не дали, але, використовуючи свій духовний авторитет та шляхетське походження, він звертався до сильних світу по підтримку ідеї української незалежності, відкриваючи перед ними справжні картини становища українців Галичини.

Під час цих пастирських подорожей був під постійним наглядом польських спецслужб та чиновників польських дипломатичних представництв, які попередньо „готували ґрунт“ для представлення його перед місцевими урядами, а також часто й українською громадськістю, як політичного, антипольського, а не духовного лідера; намагалися так само скомпрометувати його місію і в очах Ватикану. Також під час перебування у Римі Митрополит розвивав інтенсивну діяльність на захист України в очах ватиканських дикастерій та при уряді Італії. Тричі зустрічався із папами: Бенедиктом XV, Пієм XI (колишнім апостольським нунцієм у Варшаві), під час яких мав нагоди звітувати про результати Місії та показувати реальну ситуацію свого народу і Церкви у Галичині та на нових землях. Але, відповідно до того, як змінювалася для Галичини історична ситуація, змінювалися і реакції Ватикану на звернення митрополита, особливо на його звіти як апостольського візитатора про духовні потреби українських греко-католицьких поселенців на американському континенті. Тільки через десять років було скеровано єпископа до Канади і аж через сорок — до Аргентини і Бразилії.

Під час написання книжки А. Баб'як працював у архівах Ватикану, а також у сховищах державних архівів Польщі та України, де йому потрапили до рук дуже цікаві, з історичної точки зору, документи польської розвідки і дипломатичних діячів у Варшаві, секретного Ватиканського архіву, протоколи зустрічі митрополита із польським послом при Ватикані Владиславом Скшинським (своїм родичем) про обговорення питання щодо його власного ставлення та ставлення українців Галичини до Польської держави після 15 березня 1923 р., коли Галичина, за рішенням Ради Амбасадорів у Версалі (Франція), була закріплена за Польщею. На запитання посла про те, як українці будуть тепер ставитися до Польської держави, Шептицький відповів, що так само, як поляки ставилися до Австрійської імперії.

У протокольних листах польського посольства при Ватикані до свого уряду та апостольської нунціатури у Варшаві і до Ватикану багато місця приділено труднощам, які Шептицький був змушений подолати під час повернення до своєї єпископської столиці — Львова. Польський уряд створював все нові та нові умови щодо повернення Митрополита, найголовнішою з яких була вимога написати пастирського листа до своїх вірних, що засвідчив би вірне підданство його і народу Польській державі. Водночас ватиканська дипломатія через апостольського нунція у Варшаві вела постійні переговори з урядом Польщі щодо надання йому паспорта із візою для вільного повернення до Львова. Діставши через певні джерела достовірну інформацію про те, що польські спецслужби готували навіть замах на його життя, вважаючи

державним зрадником, Шептицький, передбачаючи це, пише 4 липня 1923 р. зворушливого прощального листа до Папи Пія XI, в якому робить сповідь своєї віри, наголошуючи, що він як єпископ і пастир ніколи у своєму житті не керувався ненавистю до нікого, однак не міг стояти осторонь страждань своїх вірних і єдиною його метою було проповідувати Євангеліє і любов ближнього на захист прав свого народу.

Митрополит Андрей Шептицький був живим втіленням долі Української Церкви і нашого на-

роду в ХХ ст. Його віра була непохитною, а енергія — невичерпною. Українська Церква, вихована великим митрополитом, зуміла стати твердо на ноги і дала світові свідчення, євангельським змістом якого ми живемо й донині. За стійкість, незламність, страждання та оборону Української греко-католицької церкви й українського народу, ім'я митрополита Андрея Шептицького викарбувано золотими буквами на скрижалях Христової Церкви й українського народу.

о. ПОРФИРИЙ, Підручний ЧСВВ

Маріанна Мовна. Словник львівської говірки першої третини ХХ століття: Близько 3500 слів / Передмова Андрія Содомори; НТШ.— Львів, 2013.— 160 с.: 33 іл.

Про словник не часто можна сказати, що він має свою атмосферу, свій емоційний колорит: реєстри слів зазвичай трактуються у зовсім іншому руслі. Стосовно „Словника львівської говірки першої третини ХХ століття“ Маріанни Мовної насамперед хочеться сказати про його специфічний стиль, атмосферу, настрій. Тож цей словник — праця особлива.

Видання створене у руслі вивчення львовознавства — як його цікавий і дуже специфічний аспект — фіксування живої мовленнєвої традиції. Словник має виразно історико-етнографічне забарвлення: це своєрідні етнографічні записи, збирані як крихти втраченого світу і трактовані не так з позиції лінгвістичної, як етнографічно-музейної. Тут не так важлива етимологія слова чи його стилістичне навантаження, та навіть ті синонімічні ряди, які авторка вмістила у своїй праці, хоч вони теж мають свою цінність.

Слова, які зареєструвала авторка, сприймаються як вербальний конденсат епохи — так, як би сприймалася стара галицька порцеляна — потьмяніла, пощерблена, але від того не менш цінна чи, як би трактувалися давні поживкві поштівки, в яких затримався час. Тому читання словника створює враження відвідин музею — невеликого, затишного, де кожен експонат має свою історію і свою душу. Такий музей покликаний зберігати для майбутнього свідчення духовної історії Львова і своє завдання він виконує. Це враження ще більше посилюється світлинами: цінні архівні фотоматеріали по своєму яскраво, несподівано і точно розкривають та ілюструють словникові статті.

Тож побажаймо авторці, аби її невеликий, але цікавий „музей“ поповнювався новими коштовними експонатами і мав своїх вдячних зацікавлених відвідувачів!

Софія КОГУТ

Гострі респіраторні вірусні інфекції: навч. посіб. / [М. А. Андрейчин, В. П. Малій, Л. Я. Ковальчук та ін.]; за ред. М. А. Андрейчина, В. П. Малога.— Тернопіль: ТДМУ, 2011.— 304 с. + 4 с. вкл.

На гострі респіраторні вірусні інфекції (ГРВІ), серед яких провідне місце займає грип, припадає 80—90 відсотків інфекційної захворюваності. Щороку в Україні вони вражають до 10—15 млн. людей і спричиняють різні ускладнення, які нерідко призводять до інвалідності або й смерті.

Тому ця група інфекційних хвороб інтенсивно досліджується й потребує пильної уваги епідеміологів, вірусологів, інфекціоністів та сімейних лікарів. Однак за останні десятиріччя не виходили друком ґрунтовні монографії та посібники на цю тему.

У рецензованій книжці, яка може слугувати цінним посібником для лікарів і студентів медичних факультетів, узагальнено найновіші дані науки і світовий досвід боротьби з ГРВІ, а також результати власних досліджень співробітників кафедр інфекційних хвороб Тернопільського та Чернівецького державних медичних університетів і Харківської академії післядипломної освіти. Видання складається із п'яти взаємопов'язаних розділів.

У розділі „Грип“ послідовно описано його етіологію, епідеміологію, патогенез, патоморфологію, клінічні прояви, способи діагностики, лікування і профілактики. Наведено порівняльну характеристику трьох типів вірусу грипу, механізми неспецифічних і специфічних реакцій людського організму на проникнення вірусу, основні епідеміологічні та клінічні особливості інфекції, механізми її епідемічного та пандемічного поширення. Докладно викладено симптоматику типового сезонного грипу і такі можливі серйозні ускладнення, як гостра дихальна недостатність, вірусна та бактерійна пневмонія, респіраторний дистрес-синдром, арахноїдит, менінгіт, енцефаліт, синдром Гісна-Барре, міокардит, вегетативна астенія і загальна дистонія. Вказано на особливості перебігу грипу в дітей раннього, похилого та старечого віку, у вагітних, при цукровому діабеті. Стисло описано лабораторні методи підтвердження діагнозу (імунофлюоресцентний, вірусологічний, полімеразна ланцюгова реакція) та інтерпретацію отриманих результатів дослідження. Сформульовано принципи організації амбулаторно-поліклінічного та стаціонарного лікування пацієнтів. Детально викладено сучасну патогенетичну та етіотропну терапію з переліком найновіших фармацевтичних препаратів і схем їх застосування з врахуванням індивідуальних клінічних особливостей захворювання та наявних ускладнень, а також наведено досвід народної медицини. Оскільки профілактика грипу має дуже важливе загальномедичне й соціальне значення, ґрунтовно висвітлено специфічні та неспецифічні способи його попередження, з акцентом на застосування сучасних вакцин.

Уперше в Україні вдало систематизовано й висвітлено найновіші знання зі складної проблеми пташиного грипу, якій присвячено окремий розділ книжки. Така увага до цієї етіологічної форми пояснюється тим, що вірус пташиного грипу все частіше долає міжвидові бар'єри і спричиняє у людей не тільки спорадичні захворювання, але й групові спалахи з високою летальністю. На підставі останніх даних світової літератури наведено переконливі аргументи про можливість генетичного обміну між пташиними і людськими вірусами грипу та появи агресивнішого збудника. Якщо умовно екстраполювати показники можливої пандемії пташиного грипу на Україну, то розрахунки покажуть, що, згодом, захворює до 20 млн. чоловік, приблизно 150 000 чоловік доведеться ушпи-

талити та до 60 000 помре. Автори наводять цікаву хронологію захворювань на пташиний грип людей в різних країнах, його клінічні особливості, диференційно-діагностичні ознаки, препарати для лікування і способи їх застосування, рекомендації ВООЗ щодо попередження можливого зараження людей і перспективу створення вакцин та їх практичного застосування.

У наступному розділі описано пандемічний („свинячий“, каліфорнійський) грип 2009—2010 рр., спричинений новим вірусом А/Н1N1/Каліфорнія. Автори детально спинаються на його вірусологічних, епідеміологічних, патогенетичних, патоморфологічних і клінічних особливостях, ускладненнях пневмонією та респіраторним дистрес-синдромом. Узагальнено світовий і вітчизняний досвід застосування противірусного препарату озельтамівіру (таміфлю), який на початку пандемії виявився доволі ефективним, однак невдовзі у багатьох штабів збудника з'явилась стійкість до дії таміфлю. Перечисленні запобіжні заходи та обґрунтована доцільність застосування вакцин від сезонного грипу, бо це дає змогу виробити у щеплених частковий імунітет проти пандемічного грипу. Обговорено перспективу створення вакцини проти останнього.

У розділі „Інші ГРВІ“ наведено основні відомості про аденовірусну, риновірусну, парагрипозну, респіраторно-синцитіальну, метапневмовірусну, коронавірусну та бокавірусні інфекції, що належать до найчастіших респіраторних вірусів. Кожна з цих хвороб описана за тою ж схемою, що і грип. Вказано на ті особливості кожної інфекції, які мають важливе клінічне та епідеміологічне значення. Оскільки коронавірусна інфекція час від часу дає епідемічні спалахи, розглянуто діагностику та невідкладну терапію тяжкого гострого респіраторного синдрому, до якого вона може призвести.

В останньому розділі наводяться найважливіші дані про т. зв. недиференційовані гострі респіраторні захворювання, оскільки їх неможливо встановити з допомогою стандартних лабораторних методів дослідження, що широко використовуються у практичній медицині. Запідозрити ці інфекції допоможе зведена таблиця диференційно-діагностичних ознак грипу та інших ГРВІ, застосувавши метод виключення.

Краще сприйняти основні положення посібника допомагають 43 кольорові і чорно-білі малюнки та 10 таблиць. У додатки винесено 100 тестових запитань з відповідями та алгоритми забору від хворого крові для серологічних досліджень і мазеріалу з ротоглотки й носа для вірусологічних й бактеріологічних аналізів.

Посібник буде корисним не лише для лікарів, але й для студентів та інтернів.

На нашу думку, посібник бажано доповнити новими даними науки, які невпинно з'являються, і перевидати більшим тиражем.

Олександр ЗІНЧУК

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, АКАДЕМІЇ

28 березня 2013 р. у конференц-залі факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім. І. Франка (ЛНУ) відбувся III всеукраїнський семінар „Українофобія як явище та політехнологія“. Захід, у рамках XXIV наукової сесії НТШ, був проведений спільно Комісією спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, Мовознавчою і Правничою комісіями. Два попередні семінари пройшли у дзеркальній залі ЛНУ. На першому „Українофобія як явище та політехнологія“, який відбувся 22 травня 2012 р., із доповідями виступили професор Любомир Белей „Українське Закарпаття поч. XXI ст. під натиском українофобії та асиміляції“ та Василь Расевич „Художні і документальні фільми як елементи історичної політики“. На другому „Українофобія та українське книговидання“ 14 вересня 2012 р. заслухано доповідь Ігоря Гирича „Видавничка справа і державна політика: минуле та сьогодення“. На третьому семінарі голова Андрій Гречило запропонував обговорити поняття „українофобія“. Із доповідями виступили доцент кафедри історії України історичного факультету Одеського національного університету ім. І. Мечникова Олександр Музичко, а також у форматі відео-конференції професор НУ „Кієво-Могилянська академія“, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України Лариса Масенко та політолог Олександр Палій. Доповідачам і всім, хто долучився до дискусії, вдалося напрацювати низку питань. Зокрема з'ясовано причини появи українофобії, визначено поняття „українофобія“, ustaleno її класифікацію, подано пропозиції практичного реагування на її прояви. Українофобію розглянуто під різними аспектами: філологічним, історичним, політологічним, юридичним, філософським. Відповідні матеріали учасники семінару запланували помістити в Інтернет-джерелах та опублікувати окремим виданням.

Андрій СОВА

17 травня 2013 р. у конференц-залі НТШ відбувся V всеукраїнський семінар „Українофобія як явище та політехнологія“ на тему „Міфи навколо українсько-польського конфлікту на Волині як українофобські технології“. Захід провели Комісія спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін та Історична комісія НТШ; Громадянська ініціатива „Український національно-державний обов'язок“; філологічний факультет ЛНУ; Всеукраїнська асоціація викладачів української мови і літератури; Центр незалежних історичних студій; Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. На конференції із доповідями виступили громадський діяч, здобувач Центру досліджень українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Іван Пусько („Застосування методики усної історії для верифікації свідчень про події українсько-польського протистояння на Волині 1943—1944 рр.“), молодший науковий співробітник сектора дослідження українського національного руху XX ст. Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Роман Грицьків („Українсько-польське протистояння 1939—1947 рр.: проблема наукового та суспільного осмислення“). Із доповіддю „Українсько-польський конфлікт 1942—1945 рр.: витоки, хід, втрати“ виступив професор кафедри новітньої історії України Київського національного університету ім. Т. Шевченка Андрій Сова. Завідувач відділу Інституту дослідів Волинського Рівненського обласного краєзнавчого музею Андрій Гречило виголосив доповідь „Чи віддавав Дмитро Клячківський-„Клим Савур“ наказ 1943 р. про нищення польського населення на Волині?“ Наприкінці відбулося обговорення. Доповіді учасників семінару заплановано опублікувати окремим виданням.

Андрій СОВА

26—29 травня 2013 р. у ЛНУ відбулася традиційна XIV наукова конференція „Львівські хемічні читання — 2013“. Конференцію організували та провели співробітники хемічного факультету, члени НТШ. Відкрив її декан хемічного факультету, голова Хемічної комісії НТШ, проф. Ярослав Каличак. Проректор з наукової роботи ЛНУ, дійсний член НТШ, проф. Богдан Котур від імени ректорату побажав плідної праці та продуктивних дискусій учасникам конференції. Першого дня конференції проходили пленарні засідання в актовій залі головного корпусу університету.

З доповіддю про тандемні реакції циклізації в синтезі індолів виступив професор, член НТШ Микола Обушак. Велике зацікавлення присутніх викликала доповідь професора Зиновія Пака, відомого науковця з Москви, яка була присвячена проблемам переробки ракетного палива та хемічної зброї — речовинам, які у великих обсягах нагромаджені на теренах східноєвропейських держав. Професор Львівського університету Рената Лищик доповіла про наукові здобутки вчених Польщі з методів одержання та дослідження нових пористих матеріалів. Член Хемічної комісії НТШ, проф. Михайло Солтис доповів про нові досягнення в галузі колоїдної хемії, які проводять співробітники Львівського університету. Іван Панайотов з Університету у м. Софії (Болгарія) окреслив здобутки та перспективи досліджень в галузі моделювання моношарів та мембран. Проф. Георгій Павелко з Інституту нафтохемічного синтезу ім. Топчієва (РАН, м. Москва) виголосив доповідь про методи модифікації нафтових мастил. Науковець з Інституту екологічних проблем та еволюції імені А. Н. Северцова (РАН, м. Москва) Едуард Зінкевич виступив з доповіддю про хемію запахів. Секційні засідання конференції відбулися 27—28 травня в аудиторіях хемічного факультету ЛНУ. Оголошено понад 80 доповідей з актуальних питань сучасної хемічної науки. Особливу увагу присутніх привернули праці з вивчення наноструктурованих матеріалів та їхніх властивостей. Цікавим і корисним заходом конференції стала презентація навчальної та наукової хемічної літератури, в т. ч. видань НТШ. Під час стендової сесії конференції „Львівські хемічні читання — 2013“ було розглянуто понад 260 повідомлень, які репрезентували молоді вчені. Матеріали конференції опубліковано в окремому збірнику (380 с.). В роботі конференції „Львівські хемічні читання — 2013“, крім науковців з України, взяли участь учені з Польщі, Росії, Болгарії, Німеччини, Португалії, Великобританії.

Володимир ДУТКА

ЗМІСТ

З поточного життя НТШ

Ювілей — 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка.— Леонід Рудницький	1
Ювілейні святкування 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка в Україні.— Редакція	3
Збори Світової ради Наукового товариства ім. Шевченка.— Анатолій Карась	10
Дійсні члени Наукового товариства ім. Шевченка	12
Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при Науковому товаристві ім. Шевченка (До 10-річчя від заснування).— Ігор Завалій	14
Презентація Енциклопедії „Наукове товариство імені Шевченка“.— Ореста Лосик, Ірина Касьяненко	16
Жертводавці НТШ у 2013 році.— Олег Купчинський	18

Статті та повідомлення

Правда як sacrum у творчості Тараса Шевченка.— Стефан Козак	19
Із Шевченкового роду: Борис Яблонський — правнук внучатого племінника Тараса Шевченка.— Борис Деменко	26
Володимир Вернадський — життя і наукова спадщина (До 150-річчя від народження).— Орест Матковський	28
Володимир Левчицький — видатний український математик і провісник рідної землі.— Богдан Пташник	32
Михайло Петрович — філософ і математик (До 145-річчя від народження).— Григорій Возняк	36
Олег Романів — науковець, організатор науки, людина (До 85-річчя від народження).— Зиновій Назарчук	39
Усне мовлення як категорія культури.— Олександра Сербенська	44
Український театр „Веселка“ під керівництвом Олександра Тимченка (30-ті роки ХХ ст.).— Роман Лаврентій	48
Географічна освіта і наука у Львівському університеті.— Володимир Біланюк	53

Наші пам'ятки

Загадкові контури королівського Холма.— Леонтій Войтович	56
Іконостас церкви Воздвиження Чесного Хреста монастиря Великий Скит у Маняві (Богородчанський іконостас).— Тарас Откович	61

Наші славні НТШівські ювіляри

Дмитро Штогрин.— Олег Купчинський, Леонід Рудницький	65
Василь Шевчук.— Леонід Квітковський	66
Богдан Ковалів.— Олександра Матешук-Вацеба	67
Борис Білинський.— Олександра Матешук-Вацеба	68
Василь Похмурський.— Іван Зінь	70
Ярослав Довгий.— Роман Пляцко, Ігор Стасюк	71
Григорій Возняк.— Михайло Андрейчин	72
Олександр Бакай.— Роман Пляцко	73
Ігор Стасюк.— Ігор Мриглод	74
Євген Брикайло.— Юрій Барнич	76
Петро Вольвач.— Роман Яремійчук	77

Огляди нових книжок, рецензії

Енциклопедія трипільської цивілізації: В 2 т. / Авт. кол.: Н. Б. Бурдо, М. Ю. Відейко та ін.— К., 2004.— Т. 1.— 703 с.; Т. 2.— 711 с.— Яна Яковишина	78
Dariusz Dąbrowski. Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201—1264). Biografia polityczna.— Kraków, 2012.— Т. 1.— 538 s.— Мирослав Волоцук	79
Богдан Кіндратюк. Дзвонарська культура України.— Івано-Франківськ, 2012.— Юрій Медведик	81
Стефанія Павлишин. Історія однієї кар'єри.— Львів, 2012.— 190 с. З додатком диску „З репертуару І. Маланюк“.— Роман Ференцевич	82
Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Бібліографічний покажчик 1992—2012 / Упоряд. М. Капраль, Н. Кіт, І. Скоцилас.— Львів, 2012.— 336 с.— Н. І.	83
Атлас історії української державності / Автор-упоряд. В. Грицелая; Редакція: Л. Войтович, І. Ровенчак, А. Гречило, І. Дикий, М. Литвин, Р. Новоженець, Р. Шуст.— Львів, 2013.— 128 с.: іл.— Мирослав Дністрянський	85
Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроби державного регулювання (1847—1914). Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: Г. Борок, В. Баран, Л. Гісцова, Л. Демченко, О. Музичук, П. Найденко, В. Шандра; відп. ред. Г. Борок.— К., 2013.— LXII; 810 с.: іл.— Степан Гелей	87
Рух опору в Україні: 1960—1990. Енциклопед. довідник: 2-ге вид. / Передм. О. Зінкевича, О. Обертаса.— К., 2012.— 896 с. + 64 іл.— Юрій Зайцев	90
Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення / [М. В. Аліман, Л. Г. Войнаш, С. Д. Гелей та ін.]; за ред. С. Д. Гелея.— Львів, 2013.— 976 с.; 650 іл.— Олег Купчинський	91
Проект на два десятиліття.— Олександра Вістак	93
Августин Баб'як. Подвиг Митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920—1923) і його взаємини з урядом Польщі.— Тренто; Больцано, 2013.— 238 с.— о. Порфирій, Підручний ЧСВВ	95
Маріанна Мовна. Словник львівської говірки першої третини ХХ століття / Передм. А. Содомори; НТШ.— Львів, 2013.— 160 с.: 33 іл.— Софія Когут	97
Гострі респіраторні вірусні інфекції: навч. посіб. / [М. А. Андрейчин, В. П. Маллий, Л. Я. Ковальчук та ін.]; за ред. М. А. Андрейчина, В. П. Малого.— Тернопіль, 2011.— 304 с. + 4 с. вкл.— Олександр Зінчук	97

Конференції, симпозиуми, академії

Хроніка наукових і громадсько-культурних подій: Андрій Сова, Володимир Дутка	99
---	----

„ВІСНИК НТШ”

Інформаційне видання Світової ради Наукових товариств ім. Шевченка. Інформує про життя Товариства в Україні та діаспорі. Популяризує здобутки незалежної української науки. Змагає до відновлення історичної пам'яті, акумульованої в творчості національної еліти минулих поколінь. Виступає речником духовного відродження Галичини та усієї України, розбудови інтелектуальних сил українського народу в душі традиції, яка плекалася в Товаристві упродовж ХІХ і ХХ століть.

Часопис засновано в березні 1991 р.

Реєстраційне свідоцтво:

ЛВ № 089 від 28 лютого 1994 р.

Відповідальний редактор:

Олег КУПЧИНСЬКИЙ

Редакційна колегія:

Борис БІЛИНСЬКИЙ,
Олексій ВИННИЧЕНКО, Ігор ГИРИЧ,
Юрій ДИБА, Ярослав ДОВГИЙ,
Анатолій КАРАСЬ, Роман КИРЧІВ,
Роман ПЛЯЦКО, Леонід РУДНИЦЬКИЙ,
Олександра СЕРБЕНСЬКА,
Ростислав СТОЙКА, Олег ШАБЛІЙ,
Роман ЯЦІВ

Мовний редактор та коректор:

Олександра САВУЛА

Технічна редакція і оригінал-макет:

Владислав БАРТОШЕВСЬКИЙ

Адреса редакції:

79013, Львів, вул. Ген. Чупринки, 21
Телефони: 237-51-63, 260-03-41
Факс: (032) 276-04-97
e-mail: ntsh@mail.lviv.ua
ntshoffice@gmail.com
http://www.ntsh.org

Підписано до друку 25. 11. 2013.
Формат 60×84 1/8. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 11,6. Тираж 800 прим.
Ціна договірна